
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

25. évfolyam 10. szám

2016. október

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Fehér Miklós:** Mi olvasható ki a gyarapodás állomány-összetételéből
a 2015-ös statisztika alapján? 3

Fórum

- Pintér László:** „Országok rongyal könyvtár a neved” 14

Napló

- Koncz Károly:** Valahányszor meghallom... 30

Műhelykérdések

- Dóra László:** A Nagy Könyv – tíz év után 37

Konferenciák

- Török Beáta:** Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése szarvasi találkozója 43

Perszonália

- Takáts Béla:** Szurmay Ernő (1923-2016) 47

Könyv

- Bényei Miklós:** Újraolvasva (9) Az erdőntúli veszedelem 50

From the contents

- Miklós Fehér:* What can we conclude from the composition of new library acquisitions based on statistics from 2015? (3)
- László Pintér:* A farewell to libraries (14)
- László Dóra:* The Big Book project - after 10 years (37)

Cikkeink szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Egyetem tanára; *Dóra László*, informatikus, könyvtáros, tanár (Budapest); *Fehér Miklós*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Koncz Károly*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának munkatársa; *Pintér László*, a Pécsi Tudományegyetem Pollack Mihály Műszaki Kar Könyvtára ny. igazgatója; *Takáts Béla*, a szolnoki Verseghy Ferenc Könyvtár és Művelődési Intézmény szakmai igazgatóhelyettese; *Török Beáta*, a budapesti Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Könyvtárának vezetője

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök, a Könyvtári intézet címzetes igazgatója)
Bartos Éva, **Borostyániné Rákóczi Mária**, **Dancs Szabolcs**,
Fülöp Attiláné, **Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet címzetes igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Fehér Miklós

Mi olvasható ki a gyarapodás állomány-összetételéből a 2015-ös statisztika alapján?

Magyarországon 2015-ben a 3.979 statisztikai adatot szolgáltató könyvtári egységben összesen 1 853 821 darab dokumentum került leltári nyilvántartásba.

A statisztika a gyarapodást az alábbi kategóriák szerint rögzíti:

Kategória	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Könyv és bekötött, tékázott folyóirat (kötet, téka)	1 404 039	75.74 %
Kartográfiai dokumentum (db)	2 881	0.16 %
Nyomtatott zenei dokumentum (db)	8 058	0.43 %
Hangdokumentum (db, tekercs)	26 840	1.45 %
Képdokumentum (db, tekercs)	59 959	3.23 %
Elektronikus (digitális) dokumentum (db)	15 814	0.85 %
E-könyv (db)	135 972	7.34 %
Egyéb dokumentum (db)	115 902	6.25 %
A szolgáltatóhely saját állománya (db)	84 356	4.55 %
Összesen	1 853 821	100 %

A kartográfiai dokumentumok szinte nulla gyarapodása magyarázható azzal, hogy már az okostelefont használók egyben térképtulajdonosá is váltak. Jól emlékszem, a '80-as, '90-es években a nyári kirándulások előtt mindenki kereste a könyvtárban a célszág,

a célváros térképeit, ahová az utazást tervezték. „Kritikus időszakban” soha nem volt elég a térképekből. Mára a helyzet teljesen megváltozott. Az internetes térképek, útvonaltervező alkalmazások kiszorították a nyomtatott térképeket a tömeges használatból. Utóbbiak használatára inkább eseti alkalmazásokkor (pl. konferencia résztvevők számára) kerül sor, de ez a könyvtárakat már nem érinti. Várhatóan teljesen nem kopnak ki a gyűjteményekből, mert helytörténeti jelentőséggel bírnak, így gyarapításuk is indokolt, de ez megmarad az összes gyarapodás néhány tizednyi vagy pár századnyi értékén.

A nyomtatott zenei dokumentumok (kották) esetében nem kell az internetet „okolnunk” azért, mert nincs igény ezekre a dokumentumokra. A kották meglehetősen drágák. És nem is letölthetőek. Illetve nem abban a minőségben és tartalomban tölthetőek le, ami az igényes felhasználót kielégítené. Mindez a használókat a közkönyvtár felé terelné, ha lenne kit terelni. De nem nagyon van jelentkező, pontosabban egy szűk réteg az, amelyik kottaolvasóként egyáltalán megszólítható. Az alapfokú oktatás önmagában (zeneiskolai kiegészítés nélkül) nem tudja biztosítani (lehet, hogy nem is akarja?) a zenei írás-olvasás ismeretét, és ennek fejlesztése a későbbiek során sem épül be az élethosszig tartó tanulás programjába. Pedig minden nyelvi (kommunikációs) kompetencia – legyen az természetes nyelvi, jelnyelvi, digitális vagy esetünkben a zenei – „úgy működik”, hogy használat híján feledésbe merül. E kategória esetében tehát egyéb társadalmi folyamatokat kellene, hogy befolyásoljunk ahhoz, hogy e dokumentumtípus iránt az érdeklődést fokozni lehessen.

A hangdokumentumok mindössze másfél százalékos gyarapodása viszont ismét a bennünket körbevevő digitális térrel magyarázható. A hangfile-ok körülöttünk vannak, bármikor, bárhol „leakaszthatóak”. A könyvtárak, mint szolgáltatók ebben a térben nem tudnak valós versenytársakká válni. (Talán nincs is erre szükség.)

A képdokumentumok esetében nehéz, talán nem is lehet a 3 százalékot valamelyest meghaladó részesedést értékelni, ugyanis ebben az esetben a statisztikai adatközlés gyakorlata nagyon bizonytalan. A digitális képeket (képfile-okat) gyakran képként leltározzák (merthogy képekről van szó), miközben ezek elektronikus file-ok, azaz e szempontból nézve elektronikus dokumentumok. A képek tehát sok esetben már nem hagyományos papír fotók, vagy ezek negatív vagy pozitív tekercei, hanem valójában digitálisan rögzített és tárolt képi tartalmak.

A gyarapodáson belül a hang- és képdokumentumokat, az elektronikus (digitális) dokumentumokat és az e-könyveket célszerű talán egy közös *elektronikus/digitális/hang* kategóriába sorolni, míg az összes többit (beleértve az egyéb dokumentumokat és a szolgáltatóhelyek saját állományát is) a *nyomtatott* kategóriába. Ezen csoportosítás alapján a nyomtatott bázisú dokumentumgyarapodás 2015-ben Magyarországon 87.13 százalékos, míg az elektronikus/digitális/hang bázisú 12.87 százalékos volt.

Arra nézve nincs elérendő célérték, hogy mi a jó arány a hagyományos (nyomtatott) és az elektronikus dokumentumok gyarapodása között. A trend ugyanakkor egyértelmű. Néhány évtizede a könyvtári állomány még nem tartalmazott elektronikus dokumentumot, ma pedig már az új gyarapítás több mint 10 százalékát ez a dokumentumkör adja. Valószínűleg hamarosan elérkezünk akár az 50–70 vagy akár 80 százalékos értékhez is. A papír alapú könyvet, nyomtatott dokumentumot birtokló könyvtárból el fogunk jutni a hozzáférés alapú könyvtárba. Ahol nem a birtokolt gyűjtemény nagysága lesz az, ami a könyvtár rangját alapvetően meghatározza, hanem az, hogy mihez tud az adott intézmény

jogtiszta módon hozzáférést biztosítani és milyen formában. (Ezek között az egyik formátum még egészen biztosan sokáig a papír marad, de már lehet, hogy nem tárolt, hanem az igény bejelentése alapján helyben „gyártott” módon.)

Talán érdemes az elektronikus dokumentumok előretörési trendjének a nyomába eredni önmagában a 2015-ös adatok elemzése során is. Feltételezhető ugyanis, hogy az elektronikus dokumentumok gyűjteménybe kerülésének növekedése az országos átlagtól eltérően intenzívebben jelenik meg a fejlettebb (forrásgazdagabb) régiók könyvtáraiban, illetve az is, hogy e jelenség markánsabban detektálható bizonyos könyvtártípusokban (például országos szakkönyvtárak, tudományos könyvtárak, felsőoktatási könyvtárak, szakkönyvtárak esetében).

Vizsgáljuk meg először a gyarapítási adatokat a régiós fejlettség szerint. A GDP vásárlóerő nagyság alapján képzett régiós rangsor az alábbiak szerint alakul:

1. Közép-Magyarország,
2. Nyugat-Dunántúl,
3. Közép-Dunántúl,
4. Dél-Alföld,
5. Dél-Dunántúl,
6. Észak-Alföld,
7. Észak-Magyarország.

2015-ös gyarapodás		MAGAS (Fejlettségi szint GDP vásárlóerő nagyság alapján) ALACSONY						
Dokumentum kategória	Országos átlag %-ban	Közép-Magyarország (Buda-pest, Pest)	Nyugat-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala)	Közép-Dunántúl (Komárom-Esztergom, Fejér, Veszprém)	Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád)	Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna)	Észak-Alföld (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg)	Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád)
Nyomtatott	87,13%	77,48%	92,56%	95,83%	85,42%	93,47%	96,27%	96,13%
Elektronikus – digitális – hang	12,87%	22,52%	7,44%	4,17%	14,58%	6,53%	3,73%	3,87%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

A táblázatból látszik, hogy meglehetősen szoros összefüggés mutatható ki (üdítő kivételként Dél-Alföld megy szembe a feltételezéssel, és produkál egészen kiemelkedő, országos átlagot meghaladó értéket) a régió fejlettsége és a könyvtárakban megjelenő elektronikus dokumentumok aránya között. A leginkább fejlett régióban az elektronikus dokumentumok könyvtári gyarapításban megjelenő aránya 2015-ben meghaladta a 22 százalékot, és ez az érték jóval az országos átlag felett alakul. Míg a legkevésbé fejlett régióban az elektronikus dokumentumok könyvtári gyarapításban megjelenő aránya 2015-ben nem érte el a 4 százalékot sem. Azaz a könyvtári gyűjtemények gyarapítása a

legkevésbé fejlett régióban egyelőre szinte teljes mértékben a papír alapú dokumentumkörre szorítkozik.

Természetesen, amikor ezekről a tényekről szólunk, nem szabad sem kétségbe esnünk, sem azt gondolnunk, hogy a szegények–gazdagok között, lám, tovább nivellálódik az ország. A könyvtári állomány helybeni gyarapítása fontos eszköz az információhoz jutásban, de nem kizárólagos eszköz. A magyar könyvtári rendszernek az a különleges erőssége, hogy országos könyvtári hálózatként működik. Ezen a hálózaton éppen az elektronikus dokumentumok azok, amelyek más könyvtárakból (a legfejlettebb régiókból) azonnal elérhetőek és szolgáltathatóak. Valójában tehát nem az az érdekes, hogy az országon belül hol és ki vesz gyűjteményébe egy elektronikus dokumentumot, hanem az, hogy az adott dokumentum megvan-e valahol, szolgáltatható-e bárhol, akár a legkisebb településen is.

Ezzel együtt, természetesen a trendnek előbb-utóbb mindenhol érvényesülnie kell. És nemcsak Budapesten, hanem Borsod vagy Nógrád egyes településein is egyre több elektronikus dokumentum kerül majd be a könyvtári gyűjteményekbe. Az pedig, hogy a dél-alföldi régióban, amely éppen félúton van a legfejlettebb és a legkevésbé fejlett régiók sorában, a trendnek megfelelő, országos átlagot meghaladó magas arányban van jelen a gyűjtemény gyarapításában az elektronikus dokumentumok köre, azt is bizonyítja, hogy ez nem (vagy nem csak!) anyagi kérdés. Anyagiak hiányában is lehet olyan gyűjteményszervezési politikát folytatni, amely preferálja a már látható fejlődési iránynak megfelelő megoldásokat.

Most pedig vizsgáljuk meg a gyarapítási adatokat a két jellemző könyvtártípus szerint. Az egyik a települési könyvtári kör, avagy más kifejezéssel a közösségi könyvtárak köre. A másik kategóriába a szakkönyvtárak tartoznak, ide értve a vállalati könyvtárakat, a felsőoktatás könyvtárait, a tudományos könyvtárakat és a máshová be nem sorolható egyéb könyvtárakat is. A vizsgálódásunkat megelőzve azt a hipotézist állíthatjuk fel, hogy a szakkönyvtári gyűjteményekben az országos átlaghoz viszonyítva várhatóan nagyobb számban jelennek meg az elektronikus dokumentumok, mint a közkönyvtárak körében. Nézzük, a tények mit mutatnak. A 3.979 statisztikai adatot szolgáltató könyvtári egységből 3.386 egység sorolható a települési ellátást szolgáló könyvtári körbe és 593 a szakkönyvtári körbe.

2015-ös gyarapodás		Települési könyvtárak	Szakkönyvtárak és egyéb könyvtárak
Dokumentum kategória	Országos átlag %-ban		
Nyomatott	87.13%	95,00%	74,46%
Elektronikus – digi- tális – hang	12.87%	5,00%	25,54%
Összesen	100%	100%	100%

Míg a települési könyvtári körben 95 százalékban nyomtatott dokumentumokkal gyarapodott 2015-ben az állomány, addig a szakkönyvtári körben ez az érték nem éri el a 75 százalékot. Azaz a szakkönyvtárak esetében már beszélhetünk a gyűjteményépítésben paradigmaváltásról, hiszen minden negyedik gyűjteménybe kerülő dokumentum a nem hagyományos (elektronikus / digitális) kategóriába tartozik! Látszik, hogy az országos átlag e két könyvtári kategória (típus) mentén polarizálódik.

Ez a markáns megállapítás arra készlet bennünket, hogy egy további trendről is említést tegyünk, anélkül, hogy a kérdést részletesebben megvizsgáljunk. Ez pedig a könyvtárakban használt IKR kérdése, pontosabban az IKR cserék trendje.

Teljesen egyértelmű, hogy a '80-as, '90-es években fejlesztett, a századforduló elején megjelenő IKR-ek még a papír alapú dokumentumokkal kapcsolatos feladatok ellátására voltak (vannak) tervezve. Fejlesztésük is ebben az irányban valósult, valósul meg. Pótlólagosan egyetlen így kialakított rendszerbe sem illeszthető be koherensen mindaz a szerep- és feladatkör, aminek ellátását a nem hagyományos dokumentumok (elektronikus/digitális/hang/kép) kapcsán egy mai, korszerű IKR-től elvárunk.

Az USA-ban és a fejlett európai országokban, de számos feltörekvő, tőlünk keletebbre fekvő országban is felismerték már és megvalósítják (az elmúlt években megvalósították) az IKR cserét azokban az intézményekben, ahol az elektronikus dokumentumok bekerülési aránya meghaladja az általuk kritikusnak tekintett értéket.

Magyarország is alanya lesz, alanya kell, hogy legyen egy IKR váltásnak. Elérkeztünk oda, hogy szakkönyvtáraink, tudományos könyvtáraink, országos szakkönyvtáraink, a felsőoktatás könyvtárai számára olyan újgenerációs IKR-t vezessünk be – pontosabban könyvtári szolgáltatási platformot*, lehetőleg konzorciumi háttérrel –, amely filozófiájában már a hozzáférést támogatja, és felhasználóbarát módon működve segíti az olvasót az általa keresett, zömében elektronikus / digitális információ elérésében, használatában, birtoklásában.

Mindezzel összefüggésben sajátos helyzetben van a nemzeti könyvtár. Abban konszenzus alakult ki, hogy az Országos Széchényi Könyvtárnak IKR-t kell váltania. De vajon az OSZK-t sürgeti-e a fenti trend? Sürgeti-e arra, hogy most az új platformra váltszon?

A biggadt vélemény a biztonságot és a működőképességet helyezi előtérbe. Az OSZK évtizedek óta nem tud a magyar könyvtári rendszer által megkövetelt szerepkörének megfelelő IKR szolgáltatási palettát nyújtani. Ezért most, a fejlesztési lehetőség kapujában olyan IKR bevezetése indokolt, ami számos nemzeti könyvtárban működik (azaz bejártott termék), ami a papír alapú dokumentumokat maximális biztonsággal kezeli (tízmillió nagyságrendben is), de persze emellett képes a nem hagyományos dokumentumok kezelésére is, és aminek segítségével szolgáltató könyvtárrá válhatunk. Az OSZK e pillanatban a bekerülő (döntő mértékben nyomtatott) kötelepéldányok révén még az országos átlagot csak picit meghaladó, a szakkönyvtáraktól még elmaradó 14.17 százalékos elektronikus dokumentum bekerülési arányt mutat. Tehát nem vagyunk sürgetett helyzetben. Váltsunk a biztonságra és a szolgáltatási képesség kialakítására, váltsunk a nemzeti könyvtárak közötti azonos rendszerek által biztosított közvetlen együttműködés

* Dancs Szabolcs: Könyvtári szolgáltatási platformok, avagy ami az IKR-ek után következik. = Könyvtári Figyelő 2015. 3. sz. 359-371. p.

lehetőségére és előnyeire. Építsünk a pillanatnyilag töredezett alkalmazásokból egy „jó és koherens könyvtári rendszert”, amit majd átvisszünk az újgenerációs szolgáltatási platformra, ha eljön az ideje.

A dinamikus vélemény időt és pénzt szeretne spórolni. Látja a jövőt, és pontosan ismeri a fentiekben már tárgyalt trendet. Tudja, hogy a világon a tudományos nagykönyvtárak sora áll át napjainkban az újgenerációs platformok használatára. Hatalmas keresleti piaca van ezeknek a termékeknek. Csak az a könyvtár (tudományos szakkönyvtár, de hát az OSZK is az!) marad életképes, amelyik alkalmassá teszi informatikai kereteit a szinte tisztán elektronikus könyvtári működés megvalósítására: „Kimaradsz, ha lemaradsz, lemaradsz, ha kimaradsz”. Most a források rendelkezésre állnak (állhatnak) ahhoz, hogy egyszerre „kettesével szedve a lépcsőket” ne csak behozzuk lemaradásunkat, hanem a folyamatok élére álljunk, együtt mozduljunk a hazai tudományos élet szakintézményeivel.

Jómagam mindkét megoldás mellé fel tudok sorakoztatni érveket és ellenérveket. Alapvetően biztonságra törekvő vagyok. Az OSZK már oly hosszú ideje „hiteget”, hogy az is hatalmas lépés lenne, ha az alapfeladathoz rendelt funkciókat nagyon rövid átállási időn belül, folyamatosan és biztonsággal nyújtani tudná, és ehhez az OSZK-n belül stabilizálná mind a technika, mind a humán erőforrás feltételrendszere. A papír alapú könyvet, nyomtatott dokumentumot birtokló könyvtárból el fogunk jutni a hozzáférés alapú könyvtárba, de ehhez az OSZK esetében még időre van szükség. Én az újgenerációs átállás szükségességét az OSZK esetében a 2040-es évekre prognosztizálom. A kettesével szedett lépcsőfokokon könnyebb megbotlani. Még nem halmozódott fel Magyarországon az a könyvtárosi kompetencia-bázis, amire a nemzeti könyvtár az újgenerációs szoftver üzemeltetését teljes biztonsággal rábízhathatna. Ha a szakkönyvtárak, a tudományos könyvtárak konzorciuma átáll az új IKR-re, akkor ez a kompetencia bázis megkezdí kiépülését, és erre építhető lesz majd az OSZK továbbfejlesztése is. De természetesen járható út az is, ha az OSZK már most csatlakozik a tudományos könyvtárak konzorciumához. Ebben az esetben együtt lépünk a fejlesztésben. A tudományos könyvtárakkal való szoros együttműködés a gyűjteményi politikát jelentősen átalakíthatja. Egyszerűbbé, átláthatóbbá, felelősségi köröket tisztábban láttatóvá válhat a könyvtári rendszer. Ugyanakkor ez az irány azzal is együtt jár, hogy a számosságában jóval nagyobb közkönyvtári alrendszer felé a nemzeti könyvtár kicsit kevesebb figyelmet tud majd fordítani, hiszen elsősorban a tudományos könyvtári feladatok ellátására és működtetésére összpontosít.

A fent vázolt lehetőségek mellett meg kell említenem, hogy létezik egy kockázatot vállaló jelzővel leírható fejlesztési irány is, amelyben kisebb hangsúlyt kap az együttműködés, a szolgáltatásképesség gyors kiépítése. Ez a fejlesztés egy kialakulóban lévő rendszer létrehozását célozza meg. Ez az „út” arra fókuszál, hogy részt vegyen egy nagy, nemzetközi IKR-fejlesztésben, és azt szeretné elérni, hogy három-hat év távlatában legyen az OSZK-nak egy korszerű szolgáltatási platformja. Előnyök, hátrányok természetesen itt is vannak. Előny, hogy magunk veszünk részt (elsősorban tesztelőként) a nemzetközi fejlesztési folyamatban, így befolyásolni tudjuk azt, azaz módunk van arra, hogy igényeinkhez igazodó IKR kerüljön kifejlesztésre. Előny lehet a relatív olcsóság. Hátrány egyfelől a magas kockázati szint. A termék még nem kipróbált, fejlesztés alatt áll. A fejlesztés időtartama és emiatt természetesen a költsége sem mondható meg pontosan. A fejlesztésben való részvétel jelentős élőmunka-kapacitást köt le az OSZK-ban. Nem tudható, hogy a fejlesztésben résztvevő számos partner milyen kompromisszumokat kell, hogy

megkössön a fejlesztés során, így nem tudható, hogy ténylegesen a mi igényeinket milyen mértékben elégíti majd ki a rendszer. Másfelől hátrány, hogy új termék lévén, nemzeti könyvtári partner – legalábbis jó darabig – nem lesz a felhasználói táborban, és egyetlen hazai partner felhasználója sem lesz az IKR-nek.

A rövid gondolatsor után közreadom azokat a táblákat, amikből dolgoztam, hátha kedvet adok ahhoz, hogy az adatsorokból további észrevételek születhessenek.

1. tábla: Közép-Magyarország

Közép-Magyarország	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Könyv és bekötött, tékázott folyóirat (kötet, téka)	470 451	66,62
Kartográfiai dokumentum (db)	1 728	0,24
Nyomatott zenei dokumentum (db)	5 315	0,75
Hangdokumentum (db, tekercs)	10 708	1,52
Képdokumentum (db, tekercs)	32 410	4,59
Elektronikus (digitális) dokumentum (db)	11 314	1,61
E-könyv (db)	104 538	14,80
Egyéb dokumentum (db)	60 224	8,53
A szolgáltatóhely saját állománya (db)	9 462	1,34
Összesen	706 150	100 %

2. tábla: Nyugat-Dunántúl

Nyugat-Dunántúl	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Könyv és bekötött, tékázott folyóirat (kötet, téka)	136 898	87,64
Kartográfiai dokumentum (db)	155	0,10
Nyomatott zenei dokumentum (db)	347	0,22
Hangdokumentum (db, tekercs)	2 856	1,83
Képdokumentum (db, tekercs)	7 996	5,12

Nyugat-Dunántúl	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Elektronikus (digitális) dokumentum (db)	664	0,43
E-könyv (db)	101	0,06
Egyéb dokumentum (db)	5 873	3,76
A szolgáltatóhely saját állománya (db)	1 318	0,84
Összesen	156 208	100 %

3. tábla: **Közép-Dunántúl**

Közép-Dunántúl	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Könyv és bekötött, tékázott folyóirat (kötet, téka)	141 434	84,55
Kartográfiai dokumentum (db)	242	0,14
Nyomtatott zenei dokumentum (db)	90	0,05
Hangdokumentum (db, tekercs)	2 370	1,42
Képdokumentum (db, tekercs)	3 151	1,89
Elektronikus (digitális) dokumentum (db)	1 383	0,83
E-könyv (db)	57	0,03
Egyéb dokumentum (db)	3 430	2,05
A szolgáltatóhely saját állománya (db)	15 120	9,04
Összesen	167 277	100 %

4. tábla: **Dél-Alföld**

Dél-Alföld	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Könyv és bekötött, tékázott folyóirat (kötet, téka)	163 911	70,04

Dél-Alföld	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Kartográfiai dokumentum (db)	401	0,17
Nyomtatott zenei dokumentum (db)	418	0,18
Hangdokumentum (db, tekercs)	2 394	1,02
Képdokumentum (db, tekercs)	3 104	1,33
Elektronikus (digitális) dokumentum (db)	438	0,19
E-könyv (db)	28 171	12,04
Egyéb dokumentum (db)	6 880	2,94
A szolgáltatóhely saját állománya (db)	28 299	12,09
Összesen	234 016	100 %

5. tábla: **Dél-Dunántúl**

Dél-Dunántúl	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Könyv és bekötött, tékázott folyóirat (kötet, téka)	143 202	86,48
Kartográfiai dokumentum (db)	193	0,12
Nyomtatott zenei dokumentum (db)	953	0,58
Hangdokumentum (db, tekercs)	3 855	2,33
Képdokumentum (db, tekercs)	6 267	3,78
Elektronikus (digitális) dokumentum (db)	521	0,31
E-könyv (db)	189	0,11
Egyéb dokumentum (db)	2 333	1,41
A szolgáltatóhely saját állománya (db)	8 074	4,88
Összesen	165 587	100 %

6. tábla: Észak-Alföld

Észak-Alföld	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Könyv és bekötött, tékázott folyóirat (kötet, téka)	197 015	86,58
Kartográfiai dokumentum (db)	97	0,04
Nyomatott zenei dokumentum (db)	487	0,21
Hangdokumentum (db, tekercs)	2 505	1,10
Képdokumentum (db, tekercs)	3 310	1,45
Elektronikus (digitális) dokumentum (db)	1 109	0,49
E-könyv (db)	1 557	0,69
Egyéb dokumentum (db)	13 850	6,09
A szolgáltatóhely saját állománya (db)	7 624	3,35
Összesen	227 554	100 %

7. tábla: Észak-Magyarország

Észak-Magyarország	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Könyv és bekötött, tékázott folyóirat (kötet, téka)	151128	76,70
Kartográfiai dokumentum (db)	65	0,03
Nyomatott zenei dokumentum (db)	448	0,23
Hangdokumentum (db, tekercs)	2152	1,09
Képdokumentum (db, tekercs)	3721	1,89
Elektronikus (digitális) dokumentum (db)	385	0,20
E-könyv (db)	1359	0,69
Egyéb dokumentum (db)	23312	11,83
A szolgáltatóhely saját állománya (db)	14459	7,34
Összesen	197 029	100 %

8. tábla: Települési könyvtárak

Települési könyvtárak	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Könyv és bekötött, tékázott folyóirat (kötet, téka)	973 111	85,09
Kartográfiai dokumentum (db)	1 222	0,11
Nyomatott zenei dokumentum (db)	3 105	0,27
Hangdokumentum (db, tekercs)	18 675	1,63
Képdokumentum (db, tekercs)	32 103	2,81
Elektronikus (digitális) dokumentum (db)	4 599	0,40
E-könyv (db)	1 837	0,16
Egyéb dokumentum (db)	24 605	2,15
A szolgáltatóhely saját állománya (db)	84 356	7,38
Összesen	1 143 613	100 %

9. tábla: Szak- és egyéb könyvtárak

Szak- és egyéb könyvtárak	A 2015. évi gyarapodás darabszáma	A darabszám a teljes gyarapodás %-ában kifejezve
Könyv és bekötött, tékázott folyóirat (kötet, téka)	430 928	60,68
Kartográfiai dokumentum (db)	1 659	0,23
Nyomatott zenei dokumentum (db)	4 953	0,70
Hangdokumentum (db, tekercs)	8 165	1,15
Képdokumentum (db, tekercs)	27 856	3,92
Elektronikus (digitális) dokumentum (db)	11 215	1,58
E-könyv (db)	134 135	18,89
Egyéb dokumentum (db)	91 297	12,85
A szolgáltatóhely saját állománya (db)	0	-
Összesen	710 208	100 %

Pintér László

„Országok rongya! könyvtár a neved”*

„Tata, fej lőttem tavaly óta!”
(Idézet olaszországi kisunokámtól.)

Prológ

Nem akartam én már könyvtárral foglalkozni, dehogy! Azzal az „közösségi térrel”, virtuális könyvtárral, információtárral pedig, amivé a könyvtár lett, s ami elől szinte örömmel menekültem a nyugdíjba, végképpen nincsen kedvem foglalkozni. Élem éveim még hátralévő sorát (talán csak egy elemből áll már ez a sor?), a könyvtár csak addig érdekel, amíg kölcsönzők. Örülök, hogy gyerekeim, unokáim élete jól alakul, gondozom kertünket, javítgatom házunk hibáit, és főként erőmtől telően dolgozok Csorba Győző hagyatékának minél alaposabb feltárásán, emlékének őrzésén. Ez maradt nekem a múltam könyvtára helyett, és ez nem is kevés: irdatlan feladat egy nagy költő életének hihetetlenül bő termését számba venni, ismertté tenni. Egy életre elég feladat. Ha a költő egy életen át alkotott, nekem egy élet kellene a megértéséhez, feldolgozáshoz – így volna arányos. De nekem már nem egy életem, éveim is alig vannak, sietnem kell. Ezért aztán mikor szemfárasztóan sokat ültem már a számítógép előtt, és mikor eszembe jutnak Csorba kétkedő mondatai – „Mikor már véreim nem védenek, / s azok se, kik még emberként szerettek: / lesznek-e akkor is, kik kézbe vesznek, olvasnak, emlegetnek, értene?”¹, Vörösmartyval vigasztalom magamat: „Mi dolgunk a világon? küzdeni, / És tápot adni lelki vágyainknak. / Ember vagyunk, a föld s az ég fia. / Lelkünk a szárny, mely ég felé viszen, / S mi abehyett, hogy törnénk fölfelé, / Unatkozunk s hitvány madár gyanánt / Posvány iszapját szoptva éldegéljünk?”²

És akkor újra és újra nekilátok a munkának, és csinálom...

De azért a kétkedés ott marad bennem, mar belülről, valahol ott motoszkál állandóan az agyam egy rejtett zugában: küzdeni, igen, de hozott-e a küzdelem eredményt? Nemzetünk sorsát, a világ sorsát „kivittuk-e” „kivíthatjuk-e” a mély süllyedésből? Mi haszna volt negyven év könyvtáros munkájának, mi haszna leletmentő, dokumentáló munkámnak?

* Az esszét a szerkesztőség vitaindítónak szánja.

Hiszen Vörösmarty is ezt mondja nagy „könyvtáros” verse után két évvel: *„Istentelen frígy van közötted, / Ész és rossz akarát! [...] // Az ember fáj a földnek; oly sok / Harc - s békeév után / A testvérgyűlölési átok / Virágszik homlokán; / S midőn azt hinnők, hogy tanul, / Nagyobb bünt forral álnokúl. / Az emberfaj sárkányfog-vetemény: / Nincsen remény! nincsen remény”*¹⁸

Igen, az emberfaj szerintem is „sárkányfog-vetemény” Sőt, aki nyitott szemmel jár a mai világban érzékelheti, hogy ez az állítás napjainkra fokozottan igaz. Azért vállalkoztam végül az írásra, mert úgy vélem, könyvtárosi tapasztalataim is azt mutatják: rossz felé megyünk. Meg kellene állni egy kis időre! Gondolkodni kicsit! Rendezni kellene végre közös dolgainkat!

A közvetlen előzmények

Mondom, mostani munkám során csak nagyritkán jutok könyvtári ügyekhez. Mint például idén nyáron, mikor „rákattantam” két internetes címre.

Mindkettő Magyar László Andráséhoz, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár vezetőjéhez fűződik. Az egyik egy beszélgetés *Mi a fontosabb, az orgazmus vagy a táplálék?* címmel.⁴ A másik a könyvtárvezető kitűnő, irodalmi értékű víziója a könyvek sorsáról: *Izgatón savanykás az illata, mint egy hervadófélben lévő, szép hölgy tarkójáé.*⁵ Izgalmas címek, hát még a téma és a nagyszerű előadás!

Mindkét internetes megjelenés a reveláció erejével hatott rám: hiszen Magyar László András ugyanazt mondja, amit én gondolok! A két oldal talán egy hónap eltéréssel volt olvasható, s én az elsőként megjelenő, elsőként említett beszélgetés címét – egyetértő mondataimmal kiegészítve – elküldtem a Katalistre. Kaptam egy személyes választ régi „levelezőtársamtól”, egy informatikus hölgytől, aki még aktív könyvtáros koromban is mindig megfedett, hogy „ejnye-bejnye nem szabad ilyen pesszimistának lenni”. Minő meglepetés: most is ezt írta. Tovább aztán nem foglalkoztam az ügygel, még a Katalistre sem „másztam” föl: nem akartam vitába keveredni senkivel az esetleges hozzászólók közül. Aztán kaptam egy magánlevelet Mezey László Miklóstól, e folyóirat szerkesztőjétől, amelyben azt kérte, „fogalmazza meg a gondolatait az olvasás, a műveltség jövőjének kilátásairól.”, mivel úgy gondolja, hogy fontos volna, ha a Katalistes jelentkezés nyomán a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* olvasói bővebben olvashatnának erről a témaköréről. Vonakodtam, inkább Csorba- idézetekbe csomagolva akartam megírni a cikket, de Mezey László Miklós még egyszer írt, s megkért, a saját véleményemet foglaljam össze inkább, jó volna akár vita-indítónak is. Hát akkor írom, bár, ha most a véleményemet még részletesebben kifejtem, gondolom, a „modern”, „haladó”, „fejlődést támogató” katalisták teljes hadseregét magamra uszítom megint, mint „aktív” koromban olyan sokszor. Nyugdíjas vagyok, munkahelyi fegyelem már nem köt. Gondolataim, véleményem nyilvánosságra hozatala miatt nem kell már álnéven írnom, mint egykor – a demokrácia nagyobb dicsőségére – a Katalistre... (Nem voltam, nem vagyok bátortalan, csak már fárasztottak a természetlen viták.) Írok tehát. Aztán jöjjön, aminek jönnie kell.

Hogy értsük, miről van szó, idézek a Katalistre küldött hírből. *„Azt jósolja, hamarosan tűzre kerülnek a könyvtárak, aztán a betű is elpusztul, marad a kép, és az emberiség számára itt a vég. Magyar László András az orvostörténeti könyvtár négy nyelvről fordító vezetője, utóda e poszton Antall Józsefnek, aki innen lett az első szabadon választott miniszterelnök. Nagyinterjú csudás sztorikkal, boszorkányokkal, Antall titkával, démonológiával, Király utcai sugárfertőzéssel.”*

Érdeemes elolvasni az egészet! Már a címe is micsoda izgalmas! *Mi a fontosabb, az orgazmus vagy a táplálék?* Hogy érthető legyen, miről van szó, idézek. A kérdező szövegét álló betűkkel írtam.

„– Tényleg tűzre jutnak a könyvek? – *Vitathatatlanul. Volt egy kísérlet, melynek során a patkányok agyát bedrótolták, aztán két gombot helyeztek az állatok elé, ha az egyiket nyomták, az elektróda orgazmussal jutalmazta őket, ha a másikat, ennivalót kaptak. Ugye sejtí, mi lett a vége? Az összes patkány ében halt. – Hogy jön ez a könyvekhez? – Ahogy egyre beljebb gázolunk a digitalizációba, egyre kisebb lesz az igény műveltségre, művészetre, versre. A kultúra, benne a könyv a szellemi táplálék, a virtuális világ pedig azzal, hogy erőfeszítés nélkül teljesíti a vágyainkat, a könnyű orgazmus. A nyomtatott könyvek előtt két út áll: hőenergiává vagy papíralapanyagává válnak. A zöme után szerintem digitális nyom sem marad, hiszen világszerte a könyvvállomány egy ezrelékét sem digitalizálták. Azt is minnek? Az ismerőseim számszámra töltenek le könyvet tabletre, de egyikük sem onnan olvas. Hallott már olyanról, aki elektronikusan olvasta volna végig a *Don Quijótét*?[...] A könyv akkor is más, azt kézbe veszi, simogatja, szagolgatja, szereti, ismeri az ember. Bizonyos kötetetek a személyes barátainá válhatnak. De erre már nincs idő, nincs türelem. A könyv haldoklik. A nyomtatott még ötven, száz évig húzza, majd eltűnik, ahogy a kéziratos könyv is eltűnt a könyvnyomtatás feltalálása után néhány évtizeddel. – A betű helyett mi lesz? – Kép. Két-három digitális generáció talán még olvas valamicskét, de aztán lassan elfogynak azok, akik öt percnél tovább képesek figyelni egyetlen, betűkből álló szövegre. Tolsztojznál máris érdekesebb a Facebook, Spinozánál szórakoztatóbb egy viccesen ugráló kiskutyá, nem? Pláne, ha a technika fejlődésével beépíthető lesz az agyba egy modul, amin keresztül közvetlenül ingerelhetőek különféle idegközpontok. [...]»Nyilvánvalóan púp vagyunk a társadalom hátán, de tebetetlenségből vagy megszokásból, illetve talán bizonyos, nebezen múlt gátlások következtében, most még nem bántanak bennünket – a kellő alkalomra várnak.« – Igen, ezt írtam. Örjúnk, amíg hagyják. Sajnos vannak, akik nem hagyják, magas kulturális posztokon is akad belőlük elég. [...] De nem kell ám rám hallgatni, hiszen én a könyves világgal vagyok azonos, és bár az eszemmel elfogadom, a lelkem nebezen viseli, hogy az összes értékeim értéktelenné vált, hogy minden fáradozásom, beleértve a hatvan könyvemet is, valójában semmit sem ér.”*

Ennyi volt a Katalistre küldött levél veleje. A szerkesztő pedig arra kért, írjam le a gondolataimat erről a szép új világról. Mít lehet még mondani egy ilyen kitűnő interjúalany után? Legegyszerűbb volna annyit: mélységesen egyetértek vele. De ha már vállaltam, leírom, miért értek egyet az interjúalannyal. Ismétlem: jöjjön, aminek jönnie kell.

A könyv, könyvtár, könyvtáros korszaka. Az első közel harminc év a könyv- és információtárig.

Tisztázzunk valamit! Két szó az én szótáramban szitokszónak számít. Egyik a *fejlődés*, a másik a *haladás*. Olaszországban született és ott is élő unokám, aki nagyon élénk észjárású fiúcska, és kiválóan tud magyarul, idén nyáron azzal lepott meg, hogy elem állt és azt mondta: „Tata, fejlődtem tavaly óta.” És mutatóujját fejéhez szorítva mutatta is, mit ért e kijelentésen. És külön is elmondta: „Ugye, érted: fej lóttam”. Megdöbentem: a kisfiú egyszerűen elmagyarázta nekem, a fejlődés és az önpusztítás között csak nagyon keskeny mezsgye van: egy betű, egy hang. Azt éreztem, érzem én mindig, amikor a fejlődésről beszélnek, írnak: nem egyszerűen inkább fejlődés az az embernek? És fejet hajtottam az unoka előtt, mert megvilágosított. Ilyen egyszerű ez: az ún. fejlődés – fejlődés egyben. Hiszen minden találmány jótétemény és halálos fegyver is lehet egyszerre. A kőbalta elkészítésétől, a tűz hasznának felfedezésétől kezdődően az atomerőműig, a számítógépig,

az internetig – minden. A „fejlődés” a könyvtárban is visszafejlődés egyben. A könyv, könyvár, könyvtárosság egyre gyorsuló visszafejlődése, visszafejlesztése.

A haladás pedig éppen ezzel függ össze. Azt gondolná az ember, a haladás szó valami egyenes irányú, előrehaladó mozgást jelent. De nem! Mit is mond Szolzsenyicin? „*A komputerkorokban is változatlanul a kőkorszak törvényei szerint élünk: akinek nagyobb bunkója van, annak van igazsága.*”⁶ Vagyis az egyre gyorsuló fejlődés közben az emberi gondolkodás semmit sem változott, jottányit sem „fejlődött”. Ugyanott állunk, mint a kőkorszakban. Az emberiség, ha haladt is valamerre, a végzete felé haladt. A könyvtárban is így kell érteni a haladást: a könyvtár halad... az elhalás felé. Én ezt tapasztaltam közel negyven éves könyvtári munkám második felében, ezt érzékelem most is, ha könyvtárról olvasok, könyvtárba megyek.

Az első huszonhárom könyvtárosi évemben (1972-1995) örömmel dolgoztam, úgy éreztem, tényleg haladunk előre, tényleg fejlődünk. Így, időzöjelek nélkül. Aztán az utolsó tizenhat évben már csak a mindig gyorsabb tempójú *halodásnak* voltam tanúja.

A Szakszervezetek Baranya Megyei Tanácsa Központi Könyvtára című hosszú nevű intézményben kezdtem dolgozni 1972-ben. Ott és akkor a könyvtári munka két fő részre oszlott. Az egyik volt a módszertani munka, azaz a letéti könyvárak, kölcsönzőhelyek segítése, a másik a feldolgozó munka. 1972-ben vagy 130 letéti könyvtár és kölcsönzőhely tartozott a könyvtárhoz. A munka nagy részét a módszertani feladatok adták. Jártuk a könyvtárakat Mohácstól Szigetvárig, Hirdtől a Pécsi Bőrgyárig, Bólytól Szentegátig. Én a Vasas Szakszervezet és a Medosz (Mezőgazdasági Dolgozók Országos Szakszervezete) könyvtárainak mentora lettem, azaz ezekhez a szakszervezetekhez tartozó könyvtárak és könyvtárosok munkáját felügyeltem. Természetes – a „modern” könyvtárigazgatók most nyalogathatják tíz ujjukat – akkor mindenki csinált mindent. Én is csináltam állománybavételt, részt vettem a könyvrendelések megbeszélésén, töröltem a régi, marxista irodalmat (értsd Sztálin és a „marxizmus-leninizmus klasszikusainak” köteteit), napi 400 darabot, hosszú ideig. Közben egy ember készítette a katalógusokat, minden más munka mellett, mert ő értett hozzá egyedül: Móró Mária Anna, akinek nevét a pécsi könyvtár- és levéltártörténetnek aranybetűkkel kell őrizni. Hihetetlenül nagy irodalmi-művészeti ismeretek, könyvismeret, levéltári ismeretek jellemezték; tőle tanultam meg, amit a könyvtári munkáról, kutatómunkáról tudni érdemes. A nagy pécsi könyvtárosok – Várkonyi Nándor, Csorba Győző méltó utóda, Bertók László, Boda Miklós, Surján Miklós kiváló kortársa. Tudós könyvtáros. De elég a múltidézésből! A lényeg: 1976-ra, amikor átigazoltam a Pécsi Városi Könyvtárba, valami 34 letéti könyvtár maradt, olyanok, amelyek itt-ott már hasonlítottak a könyvtárra, a raktárakat megszabadítottuk mérhetetlenül sok politikai könyvtől, brosúrától (természetesen az 1956 után megjelent párt- és szakszervezeti irodalom „szerzőit” továbbra is 10-16 kötetes példányszámban rendeltük), a leltárkönyvek és a sommás katalógus – ki ismeri még ezt a nagyon fontos munkaeszközt? – napra készen állt. Móró Mária készítette a katalógusokat, mentette a régi szakszervezeti könyvtárak értékes könyveit. A város első nyilvános hírlapolvasója pedig a könyvtár gondozásában, a legfrekvenciáltabb helyen, a pécsi Nemzeti Színház mellett működött. Néha beárnyékkolták munkanapjainkat a stupid munkásmozgalmi vezetők intézkedései, de emberi közösség voltunk, örömmel dolgoztunk, mert tudtuk, hogy jól csinálunk, értéket mentünk, értéket adunk az olvasóknak, könyvtárosok vagyunk, hiába neveznek minket politikai munkatársnak. Ami azonban már akkor szembetűnő volt,

hogy az értékes irodalom nem nagyon forgott, sok volt a „statisztikai olvasó”, aki csak a szocialista brigád cím elnyerése érdekében vett ki könyveket, hogy a brigádnaplóba bekerülhessen a teljesítés... De a kép tisztult, a könyvtár lassan könyvtár lett. Persze – boldog békeidők! – kétféle dokumentummal: könyvvel és folyóiratokkal, hírlapokkal. Tudom, sok hiba volt akkor is, erről írtam is Gerő Gyulával kicsit vitatkozva az *Ős Skor vagy hős Skor* című cikkemben.⁷ De, mint akkor Csorba Győzőt idézve, vele egyetértve írtam, mégis volt igazi fejlődés: létrejött egy olyan hálózat, amely igyekezett eljutni az emberekhez, és értékes könyvet akart a kezükbe adni. Azt úgyis tudtuk, hogy a „szaszszeti irodalmat” senki emberfia nem olvassa, igyekeztünk legalább minden politikai zagyvaság mellé egy igazi könyvet adni. A könyvtáros, ha nagyon akarta, a politikát is ki tudta cselezni. Emberi kapcsolat volt a könyvtáros és az olvasó között, a könyv kézből kézbe került, volt az egésznek valami személyessége, hogy ne mondjam, intimitása, bája. Könyvtáros őskor volt, némi hősiességgel, amit mi, a résztvevők akkor semmiképpen nem éreztünk hősiességnek: egyszerűen dolgoztunk, fél nyolctól négyig, szombaton is.

És aztán jött a Pécsi Városi Könyvtár. Szinte szóról szóra megisméltődött a történet, csak nagyobb mértékben és magasabb színvonalon.

1976. január 15-én léptem be dolgozóként a Városi Könyvtár ajtaján. Ha úgy tetszik, ez is ős- és hős kor volt: 32-33 letéti vagy fiókkönyvtár, 160 ezer kötet könyv, folyóiratok, újságok. Vagyis hagyományos könyvtár, hagyományos dokumentumokkal. És még milyenekkel? 1961-től nem volt selejtezés, az egyedi leltárkönyvet megszüntették, a raktárak háborús állapotban voltak, a katalógusok szintúgy, a könyvtárosok képzettsége sehol, az első egyetemet végzett könyvtáros akkor került a könyvtárba. A Városi Tanács illetékes osztálya – észelve a lemaradást – nagy felülvizsgálatot indított, országos hírű szakemberek és a Megyei Könyvtár munkatársainak bevonásával⁸. A könyvtárban valóságos pezsgés indult, minden változásban – most nyugodtan írrom le – fejlődésben volt. Kialakult a munkacsoport-rendszer, (módszertani-hálózati csoport, feldolgozó csoport, megerősödött gyerekkönyvtári részleg), megkezdődött a katalógusok megújítása, a könyvtári hálózat átalakítása, a selejtezés, a leltárkönyvek pótlása. Én a feldolgozó csoport vezetője lettem. 160 ezer könyv volt, amikor odamentem, 160 ezret vettünk leltárba, amíg ott voltam. A csoportos leltár a távozásomkor 160 ezer kötetet számlált. Vagyis éppen annyi könyvet töröltünk, amennyit vásároltunk. És aki sokallja az évi beszerzési átlagot, annak tudni kell: pártunk és kormányunk még hitt abban, hogy a könyveket (persze a politikai broszúrákat is) el kell juttatni a „dolgozó néphez és az értelmiséghez”. Szöllösy Kálmán nyugdíjazása után Bertók László lett az igazgató, ő aztán mindent megtett, amit a lehetőségek engedtek, sőt, nem egyszer annál is többet. A neve segített, amikor valamit intézni kellett. Így alakult ki aztán a könyvtár zászlóshajója, a Várkonyi Könyvtár, aminek vezetője Kereszturi József lett, a Város Könyvtár későbbi, a könyvtár csendes elhalását levezető utolsó igazgatója.

Azonban a csendes elhalás már jóval előbb kezdődött. Egyre kevesebb pénz jutott a vizsgálatban javasolt könyvtárhálózat megvalósítására, Fekete János elvtárs-úr felvette az első nyugati hiteleket, hogy a szocializmus „gulyáskapitalizmus-jellegét” és a „teljes foglalkoztatottságot” abból lehessen fenntartani, abból aztán kultúrára nem is nagyon jutott. De a lényeg: ebben az időszakban is lehetett haladni, fejlődni. A szó igaz értelmében. 12 normális méretű könyvtár volt, amikor elmentem a Városi Könyvtárból, négy kitűnő gyerekkönyvtár és a zászlóhajó, a Várkonyi Nándor Könyvtár. No és persze nem szabad

megfelejtkezni a biliobuszról sem, ami az országban elsőként indult és 1995 körül meg is újult. És – lesz sértődés, nem lesz – a sok említésre méltó név közül kiemelem Kóródy Zoltánét, aki – ha kellett volna – még a hátán is elvitte volna a buszt. Valódi hősként él emlékeimben – és szerencsére nem csak emlékeimben. Neve mindenképpen a magyar könyvtárosok dicsőségtáblájára kívánczik.

A Pécsi Város Könyvtárban töltött éveimet még az őskor és hőskor emlékeivel tudom benépesíteni, és szeretettel tudok emlékezni rá: dolgozói – és itt most nem csak a könyvtárosokat értem – szerethető, hibáikkal együtt kitűnő emberek voltak. És a kapcsolat az olvasókkal emberi és közvetlen volt. Szerethető közösség, szerethető munkahely, fejlődés és haladás, jó értelemben. Igény és lehetőség jó összhangja.

És aztán az 1980-as évek elején megjelentek az új dokumentumok és az új adathordozók. A Várkonyi Nándor Könyvtárban már voltak hangzó dokumentumok, voltak kitűnő lemezjátszók, magnók, a gyerekkönyvtárban televízió – Títo temetését ott néztem – és videókészülék. De! A videók klasszikus gyerekfilmek voltak, a hangzó gyűjteménybe klasszikusokat gyűjtöttünk, amint a hangoskönyvtárba is. A vásárolt könyvek pedig kiválóak voltak, a folyóiratok is a bel- és külföldi lapok színe-javából kerültek ki. A könyvtárosok felsőfokú iskolákba jártak – igaz, néha még marxista iskolába is, mint én, akinek „muszáj volt menni” –, továbbképzéseken vettek/vettünk részt... Volt valami a levegőben, valami pezsdítő, és nem csak a fiatalságunkra emlékezve érzem így. Ismételtem: a színvonal mellett a közösség, a közvetlen kapcsolat az olvasókkal a legfontosabb volt. És így volt szép.

És még valamiről el ne felejtkezzünk: megérkezett a számítógép. Az első fecske egy 386-os gép volt, amit az én típródásom nyomán vett meg a könyvtár, és ami a feldolgozó osztályhoz került. Kíváncsi voltam, végigjártam egy nagyon kezdetleges tanfolyamot, és aztán ezen a gépen írtam az első word szövegszerkesztővel készített cikkemet.⁹ Bízam és örültem a gépi korszaknak, élveztem a sztereo hangzásokat, a videokazettákon nézhető, régebben valamiért kihagyott filmeket, sőt, magam is készítettem videofelvételeket. Azt gondoltam: mekkora segítség ez a sok új masina! Ez igen! Most jön majd az aranykor. Így volt! Az ember elbűvölve nézte a szemei előtt a gyönyörű tájat, aztán a látványba felejtkezve belegyalogolt a szakadékbá. Éppen mint a szelfiző fiatal... Igaz, ő behátrált, de ez mindegy. Talán még jobb is volt neki: nem látta, mit vesz föl, nem tudta, mi fog történni, de mi szemben álltunk, szemben állunk a szakadékkal, csak nem vettük, nem vesszük észre, mert a számítógép – micsoda képzavar! – port hintett a szemünkbe. Amit megváltónak hittünk, az nem volt más, mint a könyv, a könyvtár, a könyvtáros vesztét okozó első vírus. Amikor a mozgókép, a hangzó dokumentumok megjelentek a könyvtárban, amikor a tv és a videó is megjelent, sokan vizionálták a könyvtár halálát. A könyvtár ezeket a dolgokat túlélte, az új dokumentumokat – ahogyan ma divatos szóval mondják – kanalizálta, befogadta, kölcsönözte. A számítógépet nem tudta befogadni. Nem tudott vele versenyezni, csak nagyképűen érzi azt, hogy szolgálatába állította, felhasználja. Valójában a gép állította szolgálatába, majd lassan fölöslegessé teszi a könyvtárost. Amikor megvettük az első számítógépet, a halál költözött a könyvtárba. Erre a Pécsi Egyetemi Könyvtárban jöttem rá.

Az Egyetemi Könyvtár, a Pollack Könyvtár és a számítógép

1994-ben elmentem a Pécsi Városi Könyvtárból az Egyetemi Könyvtárba. Nagy kaland volt, körülményeinek és az ott történeteknek a megírásából egy könyv is kitalne. Nem részletezem, csak olyasmit írok, ami a témához tartozik. Mikor az Egyetemi Könyvtárba kerültem, változatlanul lelkesedtem a számítógépért, dolgoztam vele, rajta. Csak néhány dolgot írok, nehogy azt higgyék, azért nem szeretem a gépet, mert nem ismerem, nem tudom kezelni. Ha valaki megnézi a MEK katalógusában fellelhető Csorba Győző köteteket, a „Katalóguscédula” fültre kattintva és ott a hunmarc változatot kinyitva láthatja: „*Feltöltötte: Pintér László, 1998 v. 1999.*”¹⁰ Gyorsan megláttam a világhálóban rejlő lehetőségeket, megkerestem Moldován Istvánt, és elküldtem neki az általam szkennelt, szövegfelismeretével word formátumra alakított kötetek anyagát. Informatikus barátommal elkészítettük a *Csorba Emléklapot*, bőszen használtam az e-mail-es kapcsolatot. Megtanultam a számítógépes feldolgozó rendszereket, annyira, hogy később Pollackos kollégáimnak már én tanítottam meg. A számítógépes adatbázisokba százezernyi rekordot vittem be vagy ellenőriztem a kollégák után. A *Digitális Irodalmi Akadémia* Csorba oldalainak gondozója vagyok. Írhatom: „magánkapcsolatom” a számítógéppel szinte zavartalan volt.

A számítógép kezdeti könyvtári használatáról az Egyetemi Könyvtárról viszont nincsenek jó tapasztalataim. A könyvtárnak akkor egy „házi barkácsolású” számítógépes feldolgozó „rendszere” volt. Volt egy adatbázis, ami nem volt összekapcsolva a számítógépes katalógussal. Az adatbázisba beírt adatokat a számítógéphez értő egyetlen könyvtáros töltögette fel kéthetente a számítógépes katalógusba. Az adatvesztés veszélye miatt a cédulakatalógusokat is építeni kellett, ami mérhetetlen terhet rótt a feldolgozó osztályra: egyszerre készítettük (volna) a cédula és a számítógépes katalógusokat. Készítettük volna, mert az egyetlen nyomtató, ami katalóguscédula nyomtatására alkalmas volt, állandóan elromlott, és csak Budapesten volt szervize.

Mindegy, volt, ahogy volt, a könyvtár végül megvette a Voyager feldolgozó rendszert, azzal már jobban lehetett dolgozni, de akkor már az én rudam nagyon kifelé állt.

Láttam a hibákat, láttam a rossz dolgokat, nem tetszett, hogy a könyvtári munka egyik oldala, amit én annyira szerettem, a „gép hatalma” alá került. Akkoriban az MNB számítógépes leírásait meg lehetett venni floppyn, és főigazgatónk kijelentette, akár az ördöggel is cimborálna, ha arra elő tudna fizetni, és egy földolgozótól meg tudna szabadulni. Ettől nyilván nem lettem boldogabb, mint ahogy még sok más dologtól sem. Én már hamar elkezdtem mondani a „különbéleményemet”: más a könyv és más a technika. A könyvtár akkoriban kiadott folyóiratának a címe azok között a dolgok között volt, amiktől megvilágosodtam: „*Pécsi Könyv- és Infotár*” Jaj! Sosem szerettem a rövidítéseket, műszavakat: „infotár”. Rettenetes! De hát mindenkinek írni kellett bele, hogy megteljen. Nekem ilyesmit sikerült összehordanom *Fejldes* címmel (Csak részleteket közlök, akit érdekel az egész, annak szívesen elküldöm e-mailban.)

„Használd azt, (a könyvet) de őrizd meg tisztán, ne rongáld hasogatással, szurkálással, sem jeleket bele ne röj. Könyvjelzőt belehelyezned szabad. Másolván, a könyvre ne könyökölj, papírost se tégy rá és jó messze, jobb felől tartsd a tintát meg a porzót. Fizetned semmit sem kell. Gazdagabban távozz, térj vissza gyakrabban.»

»O.K. hogy a Mac-ek kliensek, de az a szerver is?... hany terminalrol van szo? mekkora rekordszamra adtak meg? mennyi tranzakciot tud kiszolgálni? s mennyi a konkurens userek szama? van-e lesz-e hazai support ill. maintainanc?«

»Van ugye 386 meg 486 (meg talán meg 286) megaztan DOS meg Windoze. Aztan ugye behulyitettek a nepeket a WIN 95- re. [...]

Na most ugye mi ez a ketfele ize itten? Hat az egyik egy 1774-es konyvtarhasznalati szabalyzat reszlete a Klimó konyvtarbol, a másik pedig ket 1996-bol származó elektromos leveleszlet egy integrált konyvtari számítógépes rendszer beszerzési kísérlete során kialakult emailos parbeszédből.

Ez is, az is konyvtari ugyrol szol, de a fejlodes, ugye, vilagosan latszik: az egyik több évtizedre (századra?) ervenyes intelem a konyvtarlatogathoz, a másik kettő pedig az ország ket sarkabol seperc alatt érkezett két válasz arra a kérdésre, hogy jó lesz-e megvenni a Macintosh integrált számítógépes konyvtari rendszert vagy sem.

Na, most, nyilvánvaló, hogy ez utóbbi szerző nem a papirosról, tintáról, porzóról, konyvról ír, de az meg nem nyilvánvaló, hogy miről. Legalábbis annak nem, aki nem éppen most jár számítógépes tanfolyamra, vagy aki nem most végzi az infomatika szakot valami jó iskolán. [...] (Most látom, én is ékezet nélkül írtam, már »rújár« a kezem. Meg amúgy könnyebb is, mert nem kell mindig másból keresni az ékezetes betűket a billentyűzeten /csakazértsem klaviatúrán/, vagy netán altokat nyomkodni. Lehet, hogy már nem is fontos az ékezetekkel bajlódni? Jobb elfogadni mindent, amit kapunk, úgy, ahogy van? [...]) Ja, es majd elfelejtettem: Isten veled magyar nyelv! (Je, ez az utolsó mondat újmagyarul is meg omagyarul is jól írható! Vagy megsem? Gyorsan segítsétek: Isten nevet meg nagybetűvel kell írni, gyerekek?) Pécs, 07. 05. 1996.²¹

Három megjegyzés ehhez. 1. Ettől kezdve „teljesen” fekete bárány lettem a könyvtárban. 2. Az újságot tördelő szerkesztő rémulően futott hozzám, hogy elromlott a gépem, vagy mi van, hogy ékezet nélkül írok? 3. Isten nevét európai ember lassan már sehogyan sem írja le. Ja, ebben is benne van a számítógép és az internet, ebben az örült szekularizációban.

A számítógépes feldolgozó anomáliák miatt a feszültség annyira elmérgesedett a főigazgató és köztem, hogy a szakmát is el akartam hagyni. Végül az Egyetemi Könyvtár hálózatához talán két évvel korábban belépő Pollack Mihály Főiskolai Kar Könyvtárába kerültem, mondván, amíg nem lesz állásom, addig ott elvegetálok. Aztán minden megváltozott. A Pollackon örültek érkezésemnek, mert én voltam a „megmentő”, aki értett a számítógépes feldolgozáshoz, Hernádi László, a könyvtár igazgatója pedig életet öntött belém. Ott ragadtam. Segítségemmel ott is elkezdődhetett a számítógépes feldolgozás, az új könyveket és a régiket folyamatosan dolgoztuk fel, azóta fiatalon meghalt kolléganómmal, Lőcsi Erikával. Végül Hernádi László lett az Egyetemi Könyvtár megbízott főigazgatója, majd az új, pályázaton nyertes, kinevezett főigazgató helyettese, én pedig „megörököltém” a Pollack igazgatói posztját. Az engem „száműző” főigazgató nem nyert újabb öt évet a pályázatán, én viszont jó munkahelyet találtam a Pollackon. A Jóisten talán így tett igazságot. De ez csak egy magántörténet, akkor is, ha regénybe illő. Az Egyetemi Könyvtár hálózatának széthullása ezután kezdődött.

A végső idők

A végső idők szépen indultak. A Pollackon felújításba kezdtek. A könyvtár új, méltó helyet kapott, új berendezéssel, számítógépparkkal, saját szerverrel, nyomtatókkal, szkennelrel. A felújítás során végzett munkánkat a Pollack vezetése is elismerte, és egy könyvári felülvizsgáló bizottság megállapította, hogy egy-két kivétellel – amikről nem mi tehattünk – kiváló minden.

Azonban néhány dolog gyorsan erodálta kezdeti lelkesedésünket. Egyre kevesebb pénz jutott könyvekre, folyóiratokra, egyre kevesebben iratkoztak be a könyvtárba, még a tanárok is el-elfelejtkeztek a könyvtárról. Sőt, nem is egy közülük azt mondta, minek a könyvtárral annyit foglalkozni, hiszen mindenkinek megvan a saját könyvtára, és a számítógépre mutattak.

Itt és ekkor szembesültünk először nagyon keményen a számítógép hatalmával: legyűrte a könyvtárat. Amit már említettem: a számítógépet a könyvtár nem tudta „kanalizálni”. A tanárok nem írtak tankönyveket, a régieket egyre kevésbé lehetett használni – hiszen a technika őrült gyorsasággal fejlődik –, és az oktatók végül elkezdték maguk terjeszteni zárt körben, diákjaik között a powerpointos vagy mindenféle más szerkesztővel készített jegyzeteiket. Mi azokhoz hozzá sem értünk, de nincs is ránk szükség a hozzáféréshez, hiszen minden diáknak lett laptopja, számítógépe, ott és akkor nézte a jegyzeteket, amikor akarta. Szinte korlátlan lett az internetes hozzáférés a Pollack területén, a wifi pedig teljessé tette a háló elérését. Nem volt többé szükség a könyvtárra. És akkor az okostelefonokról és az appokról még nem is beszélünk. Minden gyorsabb, olcsóbb lett, mint könyvet kiadni, kölcsönözni, hiszen minden, ami fontos – főleg a műszaki oktatásban – gyorsabban elkészíthető, elérhető saját eszközön, mint a könyvtárban. És erről nem a könyvtár tehet: a könyvtárakat egyszerűen „meghaladta” a technika. Sőt, nem csak a könyvtárakat. Épp most olvasom: „*A ComScore piackutató cég szerint most először fordult elő, hogy az online adatforgalom nagyobb része a mobilos alkalmazásokon, és nem a weben keresztül zajlik. Az elmúlt évtizedben, az okostelefonok térnyerésével már érezhető volt az eltolódás. A ComScore adatai szerint azonban mostanra fordultak meg az arányok: az amerikaiak az internetezéssel töltött idejük több mint felében alkalmazásokat használnak. Két éve ez az érték még csak 41 százalék volt.*”¹² Ez pedig azt jelenti, hogy még a nagyhatalmú Google is megroppanhat. „*Az új statisztikai adatok kényelmetlenül érintetnek mindenkit, akik a nyílt web hívei, és e köré építették az üzleti vállalkozásokat – és ez elsősorban a Google-re vonatkozik. Az online tartalmak indexelhetők és kereshetők a weben, de ahogy az adatforgalom a zárt alkalmazások felé irányul, egyre nehezebb lesz megtalálni ezeket az adatokat a weben.*”¹³ A különösen fontos – hadiipari, gyógyszeripari, politikai felső vezetői, kutatóintézeti, atomipari – adatbázisok eddig is zártak voltak, nem beszélve a titkos társaságok, terrorszervezetek, pornográf anyagokat készítő hálózatokról, kábítószeres hálózatokról, titkosszolgálatok adatbázisairól. Merem mondani, a nagyon fontos és nagyon értékes információk az „egyszerű” felhasználó számára elérhetetlenek. Ha pedig még megemlítem az internet sötét oldalát, a dark webet, a Tor hálózatot, akkor teljesen bizonyosak lehetünk abban, hogy demokrácia az interneten sem létezik. Illetve csak a bennfenteseknek, vagy... a gonosztevőknek, az emberi nem söpredékének.¹⁴ És akkor a hackerekről még nem is beszéltem! Ugye ők még különösebb fajzat, vannak jó és rossz hackerek: jók (?), akik nyilvánosságra hoznak mindenféle titkos adatot, amik nagyon is az emberekre tartoznak (Edward Snowden), és rosszak, akik saját használatra ellopnak mindenféle adatot, és az érintetteket megkárosítják. Sárkányfog-vetemény...

Tetézte a fentebb általánosságban írtakat itt helyben, hogy az Egyetemi Könyvtár hálózatának hagyományos szerkezete felbomlott. A Tudásközpont megépülésével a kari könyvtárak szerepe egyre kisebb lett. A Tudásközpontba került Központi Könyvtár elvonta a támogatások nagy részét, maga alá gyűrte a kari könyvtárakat. Nagyon furcsa dolgok történtek ekkortájt: a Jogi Kar könyvtára, amelyet pár évvel előbb újítottak fel, hirtelen a Tudásközpontba költözött. A sokmillióba került könyvtár terei kelletek a kar-

nak, örömmel engedte el falai közül – igaz, csak néhány száz méternyi távolságra – a kari könyvtárat. A felújításra költött összeg nagyobbreszt ablakon kidobott pénz lett, sőt, a könyvtári terek tantermekké átalakítása újabb pénzeket követelt. A Tudásközpont magához vonatta a kari könyvtárak feldolgozását, a könyvtárak feldolgozó munkatársai a Tudásközpontba kerültek, már aki... Micsoda öröm lenne most az előző főigazgatónak: nem egy, sok feldolgozó munkatárs lett fölösleges. A bölcsészkar könyvtára, amely a hálózat leglátogatottabb és legtöbb munkatárssal dolgozó, legjobb és legnagyobb állományú könyvtára volt, mostanra néhány munkatárssal dolgozó – mondhatjuk így – kölcsönző-hellyé fejlődött... vissza. A Pollack Könyvtár új helyén a kar most szintén előadótermet képzelt el. A szép új könyvtár funkcionálisan egybe tartozó tereit szétszedik, a két nagy olvasóterem helyett egy kicsit kapnak majd a könyvtárosok. A Pollack Könyvtárban, ahol az 1980-as évek végén tanszéki könyvtárak is voltak és 13-14 könyvtáros dolgozott, ma négyen dolgoznak, így ez a könyvtár is szépen halad a kölcsönzőhellyé való zsugorodás felé. Nekem nem kell részt vennem a csöndes elhalásban, azt már nem én „vezénylem” le. Már csak ezért is örülök a nyugdíjnak... A számítógép lehetővé tette a központi beszerzést, leltározást, ezzel ellehetetlenített egy csomó könyvtárat, könyvtárosi munkaköröket tett feleslegessé. A számítógép lehetővé tette a könyvek gépen való teljes szövegű elérését, letölthetőségét, fölöslegessé tette a könyvet. Nem vagyok lyoni takács, nem verem szét a számítógépet, csupán azt állítom, a számítógép veri szét a könyvtárakat és teszi fölöslegessé a nyomtatott dokumentumokat. Ha ez fejlődés, ám legyen. De nekem maradjon meg az a jogom, hogy elmondjam, ezt nem tarom jónak. Igen, már csak a „jus murmurandi” maradt nekem. Miért is morgok? Hát például ezért: az időközben összeolvadt Csorba Győző Könyvtár és Pécsi Városi Könyvtár szintén a Tudásközpontba költözött az Egyetemi Könyvtárral együtt. Ezzel Pécs belvárosának könyvtárai megszűntek. Megszűntek azok a közösségi terek, amelyek olyan jól funkcionáltak addig. Megszűnt a közvetlen emberi kapcsolat, mert a számítógép legnagyobb áldása állítólag az, hogy virtuálisan is kapcsolatba lehet kerülni ezeken a vasakon keresztül az ún. könyvtárral, vagyis – mit nem mondok – leánykori nevén infotárral, mostani nevén tudásközponttal. Hova lett már a könyv, a könyvtár és a könyvtáros? Nekem a személyes kapcsolat hiánya az egyik legnagyobb veszteség. Ma a Tudásközpontban úgy lehet kóvályogni a polcok között, hogy szinte egyetlen könyvtárossal sem találkozik az ember, mint ahogy néhány nagy bevásárló központban sem lehet eladóval találkozni. Sőt, ha akarja a siető ember, a kölcsönzést, könyvvisszavételt kihelyezett terminálon maga elvégezheti, sőt-sőt, valami könyvbedobálóba be is dobhatja a könyvet, ne kelljen vacakolni semmiféle emberrel, géppel. Csak semmi cicó: gyere vissza, amikor kedved tartja, és dobd vissza a könyvet a lyukba. Ugye, emlékszünk még a Klimó könyvtár használati útmutatójára? Milyen más volt! Most személytelen lett minden. Hogy ne mondjam, elembertelenedett. És ezt a mindenható gyorsaság – jaj, csak nehogy még egyet kelljen kattintani – és hatékonyság – minél kevesebb élő munkaerőre, élő könyvtárosra, emberre legyen szükség.

Amikor a géppel találkozom ember helyett, természetes hiányérzetem van: ember vagyok, emberrel szeretnék kommunikálni. És ráadásul a gép buta. Kedves barátom szalóigéje szerint: „*Ha gépbe hülyeséget táplálnak, az a hülyeséget adja vissza.*” Márpedig nagyon sokszor és egyre többször és egyre több hülyeséget táplálnak a gépbe. Amióta annyira fene nagy demokrácia lett a hálózaton, mindenki ellenőrizetlenül írhatja, táplálhatja be a gépbe a világraszóló hülyeségeit, a közösségi oldalakra, kommentként, vagy akár a saját

blogjába. Ha ezt az írást most elküldöm a szerkesztőségbe, megvizsgálja a szerkesztő, esetleg kiadja lektornak, átmege a szükséges szűrőkön, ellenőrzési pontokon, javíthatunk rajta, de a hálózatba az otthoni gépről, tabletről, okostelefonról, akármiről feltöltött baromságot, édi-bédi giccsot vagy háborúra hívó rasszista szöveget fel lehet tölteni. És az ártatlan embert lehet hülyíteni mindenféle – egyszerű butaság miatt közzétett, vagy tudatosan „gyártott” hamis – adattal. És innentől az internet nyíltsága rombol. Virtuális köröket hoz létre, amelyben egymáshoz hasonlóan gondolkodó emberek találkozhatnak, anélkül, hogy valóságban találkoznának, felügyelet nélkül traktálhatják egymást zavart elméjük szüleményeivel. Emberi kapcsolat nélkül? Ugyan már! Olyan, mintha csak a sült kolbász illatát érezné az ember, s nem az ízét. 3D–4D–5D vagy akárhány D ide vagy oda: a vas, a hálózat csak pótlék. Egyre inkább „mintha világban” élünk: felteszed a fejedre a sipkát, és úgy látod a pornót, mintha te magad lennél benne az egyik – tetszés szerint választható nemű vagy nemtelen – résztvevő Mire ez a nagy habverés? Azért, hogy ne foglalkozz a napi problémáiddal, ne gondolkozz: fogadd el, amit adnak neked. Hogy az köszönőviszonyban sincs a valósággal? Hiszen éppen azt akarják, ne is tudj a valóságról semmit! A *Való világok* a legnagyobb hazugságok, a celebek életének minden pillanatát bemutató tv-műsorokkal egyetemben. Micsoda szó, és mit takar a celeb: hát azt az embernek nehezen nevezhető valakit, aki egyszer megmutatta valamely nemi szervét a tv-ben, blogon, szelfin, és végtelen ökörséget mondott bele a világba, nem ismerve fel azt sem, hogy ezzel magát kiröhögte. Az mind celeb lehet. De kell a celeb, mert az sugallja, mindenki lehet híres, mindenki egyenrangú lehet a professzorral, a tudóssal, mert őt is meghallgatják, olvassák, mert neki ez jár. Azt mondják, azért van a sok baromság tv-ben, interneten, mert erre van igény. Ugyan! Azért van rá igény, mert azt mesterségesen felkel-tik. Hamis demokrácia, hamis világ, hamis adatok – ezt hozta az áldás mellé az internet. És ne higgyük, hogy az áldás mellett ez eltörpül: áldás keveseknek, mételey sokaknak. A túlnyomó többségnek. Mert nem tanítják meg rá, mi a jó, mi a fontos, mi az értékes. Eltűnnek a könyvek, a komoly folyóiratok. Az elmélyült tudás helyébe a gyors és felületes információk halmaza kerül. A felsőoktatásban is. Amikor az első évfolyamos hallgatóknak szövegeértelmezési-olvasási problémái vannak, az főként az sms-nyelv, az olvasás hiánya miatt van. Olvasottság nélkül, szókincs híján nem tudják kifejezni gondolataikat. Mikor azt kértem könyvtárhasználati szemináriumokon, hogy írjanak szabadon választott témáról dolgozatot, egyszer azt is kértem, írják kézzel. Egyszer kértem, többször nem. Olvashatatlan kézírásokat kaptam, tele helyesírási hibákkal. A tartalomról már nem is beszéltek. Értelmetlen zagyvaság volt majd’ mindegyik. Amikor számítógéppel szerkesztett szöveget kértem, akkor meg nem győztem visszaküldeni: ez mind ctrl c - ctrl v. Copyzás az egész. Lehet, jó mérnök lesz belőlük... De kétlem. Hogyan mondja el majd a munkásnak, mit vár tőle? Azt mondják, amit nem tudunk szavakkal kifejezni, az nem is létezik. Hát jó, nem mindenki író, költő. De amit el kell mondania, azt tudja elmondani, megfogalmazni, értelmesen, magyarul az ember. Sőt, ugeye angolul, meg minden egyéb nyelven. Na, de aki nem ismeri a magyar nyelvet, hogyan tanul meg egy másikat? Sehogy. És akkor nem kap diplomát, és akkor jön az enyhítés: ha már ennyit tanult, mégis kapjon valamit. Mert jár neki? Így romlunk egyre, mert nem olvasunk, nem tanítanak komoly tanáregyéniségek, hanem a géptől tanulunk. Tanulunk? Buta mérnökeink, tanáraink mit tanítanak gyermekeinknek, szakmunkásaiknak? A vesztébe rohan az az ország, amelyeknek gyerekeit rossz, gyenge tanárok tanítják. Márpedig a gép rossz tanító. Aki ezt nem tudja, nem

hiszi, annak írtam fentebb, annak írom alább, amit írok. Akarjuk, hogy Magyarország (is) a vesztébe rohanjon? Dixi et salvavi animam meam.

A technika ma jóval előbbre jár, mint az emberi szellem. Kedves vesszőparipám a serpa története. Amikor a hegymászók túlságosan gyorsan előrementek, utánuk szólt a serpa, azt mondta, álljunk meg, hogy a lelkünk utolérjen minket. Mert a test lélek nélkül semmit nem ér, amint a lélek test nélkül semmi. Ha a kettő együtt, harmóniában van az emberben, akkor tud boldog lenni, akkor tud alkotni. ha nem, akkor boldogtalan lesz, vagy éppen gonosz. Bánky József zongoraművész kapta idén a Pécs város díszpolgára címet. Szerencsém volt ott lenni a díjátadón szeptember 1-jén. Olyan szép beszédet mondott, olyan szuggesztív volt, szinte megkönnyeztem. A vele készült interjúban is elmondta nagyjából, amit ott a dobogón. Boldogan idézem, mert mekkora igazságot mondott!

„– Mit kérne a jó tündértől, ha egy kívánságát teljesítené? – *Kodály Zoltántól a Zeneakadémia 1953-ban diákként, a társaimmal a nyári szünre indulva ezt a gondolatot kaptuk: Abban, hogy valaki jó zenész legyen, kiművelt hallás, kiművelt értelem, kiművelt szív, és kiművelt kéz kell, s mind a négynek állandó egyensúlyban kell fejlődnie, baj van, ha bármelyik lemarad vagy előreszalad. Most a technikai világban sok minden előreszaladt, én azt kívánnám, hogy a hit, az erkölcs, a becsület és a lelkiismeretesség terén is kerüljünk egyensúlyba.*”¹⁵ Gyönyörű és igaz! De Kodály Zoltán is olyan zseni volt, mint Vörösmarty, olyan nagyszerű ember volt, mint az őt idéző Bánky József. Ők mindent előre láttak, előre óvtak attól, amit a számítógép korában megélünk: a technika olyannyira előreszaladt, hogy a szellem és a tudás messze lemaradt mögötte. De jó is volna, ha jönne az a jó tündér! Mert mit is mond Freund Tamás, a világhírű magyar agykutató? „*Mára azonban a feldolgozandó információ mennyisége révén – a rádiónak, később a televíziónak, majd az internetnek köszönhetően – olyan teher nehezedik az agyra, amit nem képes követni. Biológiai evolúciós alkalmazkodáshoz évezredek vagy tízezer évek kellene, itt viszont évtizedek alatt állt be drasztikus változás az agy információs környezetében. – Lehetséges ezt valahogy kezelni?– Ezt mindenkinek magának kellene megtanulnia. Én így gondolom, hogy a rohamosan terjedő szorongás, pánikbetegség, depresszió, esetenként a skizofrénia és a drogfüggőség hátterében éppen az információs és kommunikációs technológiák robbanásszerű fejlődése húzódik meg. Meg kell tanulnunk élni a rengeteg információforrással, és odafigyelni, hogy ismeretszerzésekor szánjunk időt, érzelmi kapacitást az ismeretanyag elsajátítására, és fejlesszük a belső világunkat érzélemgazdagság, belső motiváltság, megismerni vágyás révén. Csak az így szerzett ismeretanyag válik hasznos tudássá, és csak így kerülhető el az állandó frusztráció és stressz. A személyes kommunikációban pedig a minőségre kell helyezni a hangsúlyt, nem a mennyiségre. Az internetes kommunikáció, például a Facebook, nélkülözi a hozzáadott érzelmi kulcsokat, a személyes beszélgetés során viszont minden érzékszervvel megtapasztalhatom a beszélgetőpartneremet, akár tudat alatt is, ez pedig szükséges a megfelelő érzélemgazdag kommunikációhoz.*”¹⁶ Hát álljunk már meg egy pillanatra, hogy agyunkkal, eszünkkel utolérjük a rohanó világunkat. Húszmillió éve jelent meg az emberszabású majom, tizenhétmillió éve az előember, hétszázézer éve az ősember vagy értelmes ember, negyvenezer éve a mai ember, a homo sapiens, aki a sziklarajzokat, voltaképp az első egyszerű dokumentumokat hagyta ránk, amelyben a tartalom és a forma még nem vált el egymástól. Kr. előtt 3000 körül megjelent a képirás, a tartalom és a forma még itt sem vált el egymástól. Ez egy szép csöndes, lassú, de jól érzékelhetően gyorsuló evolúció. Több tízmillió év telt el, mire megjelentek a sziklarajzok, de már csak évezredek, amíg megjelent az ékírás. Aztán minden fölgyorsult: Kr. e. 1500 évvel már vannak betűírásos emlékek, a tartalom és a forma itt már elválik egymástól, de nem társadalomformáló erő az írás, hiszen csak egy-egy

példányban készül a dokumentum. Kr. u. 1450-ben megjelenik az első nyomtatott könyv, kezdődik a Gutenberg-galaxis. (Aminek, ugye, nagyjából 600 év múltán vége is lesz, hiszen a képekhez szokott ember előbb-utóbb már megint csak a képeket tudja felfogni. De azt nagyon gyorsan, klipekhez szokott agya a klipek gyorsaságával.) A nyomtatás sokszorosítást jelent, egy-egy dokumentum tetszőleges példányszámban előállítható, így az írás társadalomformáló erővé válik. Az 1840-es években megjelenik a fotó őse, vagyis a képrögzítés, 1877-ben Edison már megbirkózik a hangrögzítéssel, ugyanebben az időben már megjelenik a hangátvitel (telefonközpont, Puskás Tivadar). 1938-ban a kép- és hangátvitel, vagyis a televízió, 1940-ben a számítógép, hanglemez, magnetofon, 1969-ben az internet őse az ARPANET, 1990-ben az internet, és aztán évente jönnek az újabb technikai eszközök: 1995-ben még hajlékony floppy lemezt használtunk, ma már a számítógépbe csak külön kérésre tesznek CD-DVD-olvasót, mert elavultak, a pendrive és a felhő veszi át a helyüket. A számítógép helyett elég egy kliens, ami a felhőhöz kapcsolódik, megjelent a laptop, a tablet, az okostelefon, GPS: nem lehet lépést tartani a fejlődéssel. A nyomtatás megjelenéséig 10 millió év telt el, napjainkban meg az új eszköz már akkor elavult, mikor hozzánk kerül, mert a gyártónál már kész az új, még fejlettebb változat. A 3D-s tv, a 4D-s nyomtatás, a klónozás. Ezekről pár éve még nem is hallottunk. És mi jön még? Időutazás, fénysebességnél gyorsabb utazás? Teleportálás? De valóban fejlődés ez? Agyunk, szellemünk megbirkózik-e a feladattal? 25 év nem nagy idő, szinte semmi. De ki hallott 25 évvel ezelőtt ezekről a dolgokról? Lehet ezt követni? Nem, hiszen ez revolúció, az agyunk pedig csak evolúciós fejlődésre képes. Bár lehet, valahol már készül az agyunkhoz kapcsolható gép, amivel robbanásszerű fejlődést lehet előidézni az agyban is. Ja, és a tudatunk manipulálása is tökéletes lesz. Hiszen a mostani gépekkel és internettel is már majdnem az. Ennyit hát a gyorsuló időről, a fejlődésről, amihez még egy adalékot tesztek hozzá. Az internetes hivatkozásokhoz a szabály szerint oda kell írni az utolsó elérés dátumát. Mert az internetes oldalak, jönnek, kikopnak, behullanak a semmibe. Lehet, ma még láttam az oldalt, holnap már nem fogom látni. Hasznos ez a gyorsaság? Semmiképpen. A Pécsi Városi Könyvtára nézvést biztos nem volt az: 1990-ben még senki nem foglalkozott ott a számítógéppel, 25 évvel a számítógép „bejövetele” után már nincs is PVK. Lehet, még 25 év múlva se könyvre, se könyvtárra, se könyvtárosra nem lesz szükség. De másnak hasznos-e ez a gyors fejlődés? Biztos. Persze, másnak biztos. Orvosoknak, úrkutatóknak stb. Bár a gyorsaság és a teljesítménykényszer ott is súlyos anomáliákat okozhat!¹⁷ És a melléktermékek? A találmányokat jóra és rosszra egyaránt fel lehet használni. És fel is használják: a kőbaltától a fentinek megfelelő gyorsuló ütemben eljutottunk a kardon, fíjon, ágyún, bombázó repülőkön át az atombombáig, a kiberháborúig, a drónháborúig. Az ember a tudását kamatoztatva seperc alatt képes felrobbantani a Földet, és ha nem teszi meg, akkor lassabban, de mindenképpen pusztulásra ítéli a találmányai segítségével. A számítógépes ipar is erős szerepet játszik a föld vesztét okozható környezetszennyezésben, a klímaváltozásban. Az elektronikus eszközök – ideértve a pc-ket, nyomtatókat, szkennereket stb.– ökológiai lábnyoma – gyártásukra használt energia, a használatuk közben elfogyasztott energia, hulladékanyaguk szennyező hatása – a legnagyobb ökológiai lábnyomot hagyó dolgok közé sorolja azokat. És mennyire sebezhető ez a fogyasztásra és piszkos energiákra épülő világ. A könyvmásoló szerzetes maga állította elő a különféle bogyókból a „tintát”. A tollat a madaraktól szerezte, maga faragta meg. A gyertyát maga öntötte, azzal világított. Mikor elaludt, körmére égett a munka... De mi van energiafalo

gépeinkkel? Ha elromlanak, semmit sem tudunk tenni. A szerzetes csinált új tollat, új tintát, új gyertyát, és dolgozott tovább. A legtöbb gépet, eszközt ma már – fogyasszál csak, gyarló ember! – úgy csinálják, hogy meg se lehessen javítani. Azonnal vegyél újat! Mert fogyasztói társadalomban élünk. A régít meg dobd ki és szennyezd vele környezetet. Az újért meg dolgozz szakadásig. Vagy mi van akkor, ha elfogy az olaj? Mi van akkor, ha egy rosszindulatú terrorista tönkretesz egy – vagy több – atomerőművet?

És még egy figyelmeztető adat, amiért a fejlődést és a halladást annyira nem szeretem.

„Az EU(25) tagállamok átlagos lakója több mint kétszer annyi erőforrást használ fel, mint amennyi rendelkezésére áll. Ha a világon mindenki így élne, az emberiség eltartásához két Föld se lenne elegendő. Ha az átlag belga életmódját szeretné mindenki élni, akkor ehhez közel öt Földre lenne szükség. Magyarországon is másfélszer nagyobb a fogyasztás, mint a rendelkezésre álló terület, így a korlátok nélküli gazdasági növekedést nem célszerű gazdasági célként megfogalmazni.”¹⁸ Ehhez egy adalék: a világos rendelkezésre álló források egész évre felhasználható anyagát 2016-ban már augusztus elejére elfogyasztottuk. A jövőnket, a gyermekeink, utódaink jövőjét faljuk fel. Az ész nélküli „fejlődéssel” és „haladással”.

Epilógus

Mit lehet tenni? Nyilván nem kívánom vissza a könyvmásoló szerzetes korát. De álljunk meg egy pillanatra! Hagyjuk, hogy a lelkünk, szellemünk utolérje az előreszaladt technikát. Mert ha nem tesszük, magunkat taszítjuk vissza a középkorba. Ha nem még messzebbre. Hogyan lehet eredményt elérni? Ha az embereket megtanítjuk a technika használatra, ha okosabbak lesznek gyerekeink, ha jóra használják a találmányokat, nem a játékokra, mint a pokemon, ami már ölt is, vagy más játékokra, amik „csak” – alig gyógyítható – függőséget okoznak.¹⁹ Ha a terroristák, a háború prófétái nem férnek hozzá a romboló eszközökhöz. Ha a tudósok nem halált hozó szerket, gépeket, bombákat fabrikálnak a csodatalálmányokból és azok segítségével.

Tehát ésszerűbben, megfontoltabban, lassabban, tudatosabban.

Ja, és a könyvtáros szakmát már ne nagyon válassza senki. A hivatalos elnevezés a felsőoktatásban már ma is: könyvtáros és informatikus, vagy nem is tudom: talán könyvtár-informatikus. De azt pontosan tudom: mennél inkább informatikus valaki, annál kevésbé könyvtáros.

És, mivel a szerkesztő ezt vitaindító cikknek szánja, szándékoltan érdekesebb voltam, hogy lehessen vitázni velem. Tessék cáfolni! Csak tessék vigyázni: mostanában, a politikusok miatt elsősorban, a tagadást előszeretettel összekeverik a cáfolattal. A tagadás itt nem elég!

És földbe döngölést sem kérek. Mert az is nagy divat mostanában, hogy a főszóval szembe menőket egyszerűen lehülyézik. Bár én öreg vagyok, már azt is elviselem. Meg nem is érdekel: elmondhattam, amit akartam, ennél többet nem tehettem.

Tanács tőlem? Nincsen. Remenyik Sándor adott jó tanácsot: *Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát!*²⁰

És, bár a szerkesztő kevesebb idézetet kért tőlem, én mégis idetennék még néhányat, amiket a hallgatónak, tanulóknak szoktam adni útravalóul. Az egyszerűség kedvéért az hivatkozott helyet, szerzőket a szöveg után írom.

Az írás feltalálójának vélt Toth isten (!) meglátogatta a királyt, hogy az áldását adja talál-mányára. Ám a király így szólt hozzá: „Tebát nem az emlékeztetnek, hanem az emlékeztetésnek a varázsszerét találtad fel. S a tudásnak is csak a látszatát, nem pedig valóságát nyújtod tanítványaidnak, mert sok mindenről hallva igazí tanítás nélkül azt hiszik majd, hogy sokat tudnak, pedig a valóságban általában tudatlanok és nehéz felfogásúak, hiszen csak bölcsnek tartják magukat, abehyett hogy bölcsnek lennének.”

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_30_informacia_es_tarsadalom_scorm_11/1133_korai_informcitechika_kritikk.html

„Sietve táviró-összeköttetést létesítettünk Maine és Texas között. De van-e valami fontos monda-nivalójuk egymásnak? (But Maine and Texas, it may be, have nothing important to communicate...)”

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_30_informacia_es_tarsadalom_scorm_11/1133_korai_informcitechika_kritikk.html

„Csak ha már az Utolsó Fát is kivágtátok
Csak ha már az Utolsó Folyót is megmérgeztétek
Csak ha már az Utolsó Halat is kifogtátok...
Akkor megtudjátok, hogy a pénzt nem lehet megenni”

Öreg indián törzsfőnök

„A végső kérdés: mi fogy el előbb: az olaj vagy az oxigén?”

Anonim szerző az internetről

„Nincs (tragj)komikusabb a szűntelen és soba célba nem érően modern libegéses életnél, amely mindig up to date és szabadon alakuló akar lenni, s valójában csak a gondolat-talan utánzás, az uniformizáltság és a csendtől, az elmélyüléstől való félelem egyvelege.”

Tökéczki László

„Eszembe jutottak a könyvek. S most először értettem meg, hogy minden könyv mögött egy ember rejlik. Egy ember, akinek gondolatai támadtak, aztán hosszú idejébe tellett, amíg papírra vetette őket.”

Ray Bradbury: Fahrenheit 451

Az a gondolat, amit szavakkal nem tudunk megfogalmazni, nem is létezik.

Ismeretlen

Könyvek! Könyvtárak! Könyvtárosok! Isten véletek!

JEGYZETEK

1. Csorba Győző: Verseim sorsa.
2. Vörösmarty Mihály: Gondolatok a könyvtárban.
3. Vörösmarty Mihály: Az emberek.
4. http://24.hu/kozelet/2016/07/12/mla-mi-a-fontosabb-az-orgazmus-vagy-a-taplalek/?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201608 Utolsó elérés: 2016. 08. 27.
5. <http://24.hu/kultura/2016/08/07/izgatoan-savanykas-az-illata-mint-egy-hervadofelben-levo-szep-holgy-tarkojae/> Utolsó elérés: 2016. 08. 27.

6. Szoltsenyicin, Alekszandr, Iszajevics. Nyilatkozat. = The New York Times. Utolsó elérés: 2004 körül. Ma már nem találok az interneten. I.d. az írás későbbi részét.
 7. Pintér László: Óskor vagy hőskor? Azok a csodálatos ötvenes évek. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2001. 11. sz. 12-24. p.
 8. Pintér László: Public library csata a' la Pécs anno 1975-1985. = Könyvtári Figyelő, 1999. 4. sz. 774-787. p.
 9. Tótország, merre volt? : Változó nemzethatáraink és a könyvtári osztályozás, különös tekintettel a földrajzi alosztásokra = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1994. 5. sz. 36-46. p.
 10. Pl. a Szemközt vele című Csorba kötet itt érhető el: <http://mek.oszk.hu/02300/02374/index.phtml#> Utolsó elérés: 2010. 09. 06.
 11. Pécsi Könyv- és Infotár. 1. évfolyam 3. szám. 1996. május 15. 17. p.
 12. In: Most fordult ki az internet négy sarkából = http://index.hu/tech/2016/09/06/most_fordul_ki_az_internet_a_negy_sarkabol/ Utolsó elérés: 2016. 09. 06.
 13. I. c.
 14. Ezekről itt van egy tájékoztató írás: <http://fajin.reblog.hu/post-005> Utolsó elérés 2016. 09. 07.
 15. Bánky József, a zeneművészet hű szolgája = <http://www.bama.hu/baranya/kultura/banky-jozsef-a-zenemuveszet-hu-szolgaja-682424> Utolsó elérés: 2016. 09. 07.
 16. Bízató a magyar agykutatási program = http://mno.hu/magyar_nemzet_belfoldi_hirei/bizato-a-magyar-agykutatasi-program-1253534 Utolsó elérés: 2016. 09. 07.
 17. Az összejtbotrány eléri az orvosi Nobel-díj bizottságot = <http://vs.hu/magazin/osszes/az-osszejtbotrany-eleri-az-orvosi-nobel-dij-bizottsagot-0906#!s0> „Macchiarini volt az összejtutató sztárja. Úgy tűnik, hogy önéletrajzát és tudományos eredményeit is meghamisította.” Utolsó elérés: 2016. 09. 08.
 18. Szigeti Cecília - Ziskáné Kiczénó Katalin: Irodai ökolábnym számítás. A 2008. szeptember 22. CSR konferencia (Győr) előadása = http://iffgyesulet.hu/aas_szoveg/file/204_31_iroda_padoxon2.pdf Utolsó elérés: 2016. 09. 07.
 19. Digitális agymérgezés veszélyezteti gyermekeinket = <http://magyaridok.hu/kulfold/digitalis-agymergezes-veszelyezteti-gyermekeinket-959428/> Utolsó elérés: 2016. 09. 07. „Sürgősen abba kell hagyni a digitális technika »részabadiását« a mentálisan védtelen kisiskolásokra, mert a drogoknál is súlyosabb függőség veszélyezteti őket.”
 20. Remenyik Sándor: Templom és iskola
-
-

Valahányszor meghallom...

Valahányszor meghallom, vagy leírva látom a fogalmakat: *tudós tanár*, *tudós könyvtáros*, mindig egykori középiskolai osztályfőnököm és magyartanárom jut eszembe, aki nem mellesleg a gimnázium könyvtárosaként is tevékenykedett. Szó nincs róla, hogy ő maga bármilyen módon is ambicionálta volna e titulusok bármelyikét, csakhogy már eleve, életkoránál fogva is egy korábbi, úgy nevezném, *lateiner*, *deák*os műveltségű tanárgenerációhoz tartozott, amely társadalmi réteg nimbuszát és respektusát az idők során felhalmozódott közösségi tapasztalat teremtette meg. Szokták mondani, *született tanár* (és könyvtáros) volt, csillapíthatatlan hivatástudattal. Az óráin (lévén elsősorban magyar-latin-görög szakos tanár), mondhatni, szinte az irodalmon belülről beszélt (bár semmi néven nevezendő szépirodalmi, esetleg irodalomtörténeti, netalán más tudományterület vagy művészeti ág vonatkozásában megjelent könyvről, tanulmányáról, cikkéről, egyéb írásművéről nem volt tudásunk); a hangjában pedig a tanári szólam és a tiszteletet parancsoló klasszikus műveltséganyag mellett ott rejtett az otthonosság és a természetesség. Lelkiségenek és ebből fakadó pedagógiájának eszménye és lényege egyfajta okos szigor, mégis szeretettel, érzelmekkel átszőtt magatartás; tisztelet valamennyi embertársa és tanítványa, a teremtés minden értéke iránt; egy magától értetődő bensőséges közvetlenség, amellyel a maga szerepében szerényen, de tevékenyen igyekszik előmozdítani a közösség javát. Esetében ez még kiegészült a mérhetetlen és olthatatlan tudásvágygal, az élet, a tudományok és a művészetek mindmegannyi ágoga iránt; minden elérhető ismeretet befogott, magába szippantott, olyanokat is, amelyek olykor köszönő viszonyban sem voltak választott szakterületével. Komoly szakmai, de akár egy-egy nívós társasági beszélgetés során sem nagyon kerülhetett szóba olyan téma, amiben őt „meg lehetett volna fogni”. Minden megszólalásában, a folyamatban lévő diskurzus tárgyában tett kijelentései, megállapításai mögött a műveltséggel megtámogatott gondolkodást lehetett érezni. Nevezett generáció jelesei között nem számított fehér hollónak az olyan tanár kolléga, aki fejből (betéve és hibátlanul) el tudta mondani Madách *Az ember tragédiáját*, Arany János *Toldiját* és valamennyi balladáját, a verseit nemkülönben, a teljes Vörösmartyt és Petőfit (de kisebb megszorításokkal élve, tulajdonképpen a kezdetektől a XIX. század végéig, esetleg a XX. század első harmadáig, feléig a teljes kanonizált magyar irodalmat).

Mindezeket csak példázatként hozom fel, mennyire másként is értelmeződött alig három emberöltővel korábban a tanári pálya, a tanár, *mint olyan*, mint *entitás*, egyáltalán: a tanár felkészültsége, személyisége, társadalmi betagozottsága, erkölcsi megbecsültsége. A tudás intézményes megszerzése, birtokba vétele, illetőleg annak továbbadása. Csak példaként említve: a memoriterek hangsúlyozott, de mégsem túlhajtott vagy kizárólagos szerepe az oktatásban; egy mélyrehatóan feldolgozott és értelmezett törzstudás elsajátítása; módszertani biztonság; és persze még szót sem ejtettem a bölcséleti, teológiai, néprajzi, természettudományi, történeti, szónoklati stb. szövegahagyomány birtoklásáról. Nem beszélve az idegen nyelvek ismeretéről. Mainapság, mit tudni (rég rossz lenne, ha valóban így lenne), talán anakronizmusnak számít ilyesmit akár csak fölemlíteni is. Ám bárhogy is csűrjük-csavarjuk persze, a pedagógusok (a könyvtárosokat is beleértve) mindig is a „nemzet napszámosai” lesznek, bármilyen (érában és úzusban) korváltozó perspektívában kerülnek is színre.

A mi osztályfőnökünk, *könyvtárostánárunk* (ezt persze így nem mondtuk, akkoriban a „könyvtárostánár” nem volt még bevett fogalom, nem szerepelt a humántudományok *terminus technicus*aként) diákjai nemzedékeit ejtette ámulatba fejében hordott mérhetetlen mennyiségű és pontosságú szövegismeretével, a magyar és idegen nyelvű memoriterek garmadájával. Nyilván ez volt műveltsége döbbenetes hatása, azonnal felismerhető, nem megkérdőjelezhető, leglátványosabb része. Erről volt híres, ez volt széles környezetében közkedvelt és nagy becsben tartott személyiségének *differentia specificája*. Vagy talán mégis inkább úgy kellene mondanom: ez volt műveltsége *sine qua nonja*, amiben már-már utolérhetetlennek gondoltuk. Ennek (és más hasonló „csudás” dolgoknak) bizonyosságául is szándékozom a későbbiekben néhány példatörténettel előállni.

Szeretetünket, diákjai feltétlen elismerését és ragaszkodását azonban bonyolultabb összetevők miatt érdemelte ki ez a varázslatos személyiség, ez az intelligens, szellemes, lenyűgöző verbalitással rendelkező szuggesztív ember: játékoságával, bölcsességével, komolyságával, kívülállónak is azonnal érzékelhető mélységes elhivatottságával. Mind-ezen tulajdonságai finoman keveredtek egyéniségében, észrevehetetlenül és bámulatos egységet alkotva jelentek meg pedagógusi működésében. Példának okáért rendíthetetlen elszánással, kibillenthetetlen és megkérdőjelezhetetlen reménységet és ambíciót táplált a rábízott tanulóifjúság szellemi-intellektuális, úgymond, *csúcsra járatását* illetően is. Ez utóbbi mondatot egyáltalán nem szarkasztikus közbevetésnek, frivol tiszteletlenségnek, még csak nem is ironikus kiszólásnak szántam, ugyanis Isaák (*ejtsd: Izsák; régi magyar nemes család Szatmár vármegyében*) tanár úr halálosan komolyan vette magára mért küldetését. A tanítványaival együtt töltött négy gimnáziumi év (egyszer majd kiszámolom, az ő pályájának hányszor négy gimnáziumi éve) során minden idegszálával azon volt, hogy a keze alól kikerülő, matúrát tett növendékei valóban érett, általánosan és szerteágazóan művelt, kultúrát sugárzó emberpéldányokként lépjenek az úgynevezett nagybetűs Életbe. Ebben a tekintetben nem ismert tréfát: magasak voltak az elvárásai, magasra tette a mércét; tulajdonképpen fogalmunk nem lehetett róla, mekkora teljesítménnyel, melyik és milyen szintű tanulmányi versenyről elhozott fődíjjal lehetne őt méltó elismerésre bírni. Nem mintha olykor-olykor ne részesített volna egyikünket-másikunkat szóbeli dicséretben valamilyen kiemelkedő teljesítményért, legalábbis érezte egyfajta megelégedettségét, ám ezek a ritka alkalmak is leginkább újabb impulzusokként hatottak, és további ösztönzésünket szolgálták a még jobb teljesítésre. Az általa kitalált, játékosra tervezett vetélkedőinkben

(leginkább minket, a saját osztályát boldogította-nyuvasztotta ezekkel a vetélkedőkkel) is észrevétlenül, de állandóan és folyamatosan nevelt, tanított.

És most egy röpké időutazás! Akkoriban, a hetvenes évek elején az ország vezetése kiemelt feladatként kezelte az ifjúságpolitikát. Az MSZMP 1970-ben foglalkozott először kimondottan az ifjúság helyzetével, és az 1971-es IV. vagy *Ifjúsági törvényben* foglaltak adták az irányt az országos, de a megyei és helyi ifjúságpolitikának is. Az 1971-es törvénnyel összhangban nyilván kiemelt szerepet kapott a gyermekeket, fiatalokat, kiváltképp a tanulóifjúságot érdeklő kultúra és sport. A szocialista szlogenek pedig tovább erősítették ezt: „*Az ifjúság szocialista emberré formálásában kiemelkedő jelentősége van a munkának, a sportnak és a tanulásnak.*” Az ifjúságpolitika helyi szinten – így gimnáziumunkban is – a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) erősítését jelentette. Ilyesféle indíttatásból adódhatott gyakorta ezen ifjúsági törvénynek osztályfőnöki órákon történő irányított és alapos megvitatása. Egyik ilyen alkalomkor, emlékszem, Isaák tanár úr néhány keresetlen, pontos mondatban összefoglalta a törvény leglényegesebb momentumait, feltárva előtűnk annak mintegy a *kevintesszenciáját* (már ha volt egyáltalán ilyenje), majd hanyag eleganciával közibénk dobta egyik kedvenc játékszerét, mint labdát: a *verspárbajt*.

A dolog nem szólt másról, mint hogy a tanár úr teljesen kiszámíthatatlan időben és helyzetben (persze leggyakrabban kétségkívül a hivatalos tanórák valamelyikén történt ez) egyszer csak elrikkantotta magát: verspárbaj! – majd elkezdett (a külső, beavatlan szemlélőnek kissé nevetségesnek hatóan) szavalni (?). Jellegetes, valamelyest kántáló hangján (nagyon emlékeztetve Babits, a Magyar Rádió Hangarchívumában megőrzött hangjára, amint éppen saját versét, a *Húsvét előtt*-öt mondja; nem, talán mégis inkább az *Esti kérdés*-t recitálja azon a régi felvételen) elkezdett mondani tehát egy közismert verset, teszem azt, Juhász Gyula: *Tiszai csönd*-jét: „*Hálót fon az est, a nagy, barna pók, / Nem mozdulnak a tiszai hajók. / Egyiken távol harmonika szól, / Tücsök felel rá csöndben valahol. / Az égi rónán ballag már a hold: / Ezüstöse a tiszai hajók. / Tüzeket raknak az égi tanyák, / Hallgatják halkán a harmonikát. / Magam a parton egymagam vagyok, / Tiszai hajók, néma társatok!*” – Nem mondta végig, néhány versszakig csupán, ezenközben az osztály egyöntetűen talpra serkent, zaj nélkül felállt (ez elengedhetetlen része volt a játéknak), mindannyian szinte vigyázz állásba merevülten vártuk, vajon mire mutat majd az osztályfőnök íráshoz szokott (mindenféle tanári adminisztráció, ügyvitel és bürokrácia) göcsörtös uja a folytatáshoz. Nem, nem a megkezdett verset kellett továbbmondani, a kiválasztott személy kénytelen volt újat kezdeni, egy másikat, az sem volt baj, ha *in medias res* csapott a húrok közé, de a deklamált (és nem csak úgy, orr alatt elmormogott) idézett soroknak mennyiségre is eléggé számottevőnek, tetemesnek kellett lennie, hogy kétség se merülhessen fel az egyén tárgyismeretét illetően. Úgyhogy minden további nélkül jöhetett válaszként, ríposztként például: Petőfi Sándor *Szveget szeggel* című verse, vagy annak részlete: „*Atugortam a palánkon - / Átesém! / Hogy megíngott bele májám / És vesém. / S nem elég ez; szomszéd bácsi / Rajtakap, / S akkor jött még a valódi / Haddelhadd. / Én teremtőm! mért is értem / E napot? / Megrakott, hogy minden csontom / Ropogott. / Nesze, mondta, nesze másik, / Harmadik! / És a mindentudó tudja / Hányadik.*” – Mire föl ráfelelt valaki, rámutatással meginvitált párbajképes személy, mondjuk, Arany János *Toldjának Első énekéből* való részletével: „*Itt van immár a had, Laczfi nádor bada, / Itt kevély hadával Laczfi Endre maga; / Délcegen megüli sárga paripáját, / Soké nehez aranybím terbeli ruháját; / És utána nyalka, kolsagos legények, / Tombolván alattok cifra nyergű ménék: / Nézi Miklós, nézi, s debogy veszi észbe, / Hogy a szeme is fáj az erős nézésbe.*” – Ám hogyan is hagyhatná ezt annyiban a következő meg- és felszólított; tán birkamód túrné

csak el az arcába dobott kesztyűt? Nem, ez megengedhetetlen. Ha háború, hát legyen háború, amint azt már Tinódi Lantos Sebestyén is megéneklé: „*Summáját írom Egőr várának, / Megszállásának, viadaljának, / Szégyömvallását császár hadának, / Nagy vigaságát Ferdinánd királnak. // Urak halhatok szép csuda dolgot, / Mint az Úristen ada vigasgot, / Mutat hozzátok irgalmasságot, / Az pogánokon álla bosszúságot.*” – Emlékszem, akkoriban találtam meg magamnak Weöres Sándor költészetét, így, amikor én következtem sorra a játékban, kezdésként mindig az ő valamelyik, már tökéletesen elsajátított (álomból felébresztve is tudott) versével rukkoltam elő. Mondjuk, a *Valse triste*-vel: „*Hűvös és öreg az este. / Remeg a venyige teste. / Elhull a szüreti ének. / Kuckóba bújnak a vének. / Ködben a templom dombja, / villog a torony gombja, / gyors zúporok sötéten / szaladnak át a réten. / Elhull a nyári ének, / elbújnak már a vének, / büvös az árny, az este, / csörög a cserje teste. / Az ember szíve kívásik. / Egyik nyár, akár a másik. / Mindegy, hogy rég volt vagy nem-rég. / Ljuka és fagyos az emlék. / A fákon piros láz van. / Lányok sírnak a házban. / Hol a szádról a festék? / kékre csípiék az esték. / Mindegy, hogy rég vagy nem-rég, / nem marad semmi emlék, / az ember szíve vásik, / egyik nyár, mint a másik. / Megsörren a cserje kontya. / Kolompol az ősz kolompja. / A dér a kőkényt megeste. / Hűvös és öreg az este.*” – És ez így ment hosszasan, folyamatos koncentrációban, izgatottan egymásra mutogatva, hogy ki legyen az, aki folytassa; nyilván a szerencsén is múlt aztán, hogy ki maradt végül talpon (akire kevesebbszer mutattak, jobban megőrizhette municióját a végjátékra), ki a legény a gáton, ki az, aki a végsőig *nem bír kifogni* a megtanult, fejben tartott, felidézhető versekből. Aki többszöri alkalommal vétett, vagy kukán csöndben maradt, már ültetett is vissza a helyére, mert azonmód kiesett a játékból.

Elsős és másodikos korunkban, emlékszem, még népdalszövegek, ritkábban népbalлада részlete is elfogadottak voltak mentségül és segítségül a versenyben maradáshoz. Általában a legismertebb, még általános iskolában megtanult népdalok (népballadák) voltak ezek, de így, sok év után is boldogság visszaidézni, felsorolni őket: *A csitári hegyek alatt; Csillagok, csillagok; Elindultam szép hazámból; Erdő, erdő de magos ...; Este van már, késő este; Hidegen fújnak a szelek; Indulj el egy úton; Két út van előttem; Látod-e, babám; Lement a Nap a maga járásán; Megkötöm lovamat; Megrakják a tüzet; Megyen már a hajnalszűz; Ó, mely sok hal; Tavaszí szél vizet áraszt; Tiszán innen, Dunán túl; Zöld erdőben, zöld mezőben.* És igen, a népballadák is; ne gondolja senki, hogy ő aztán egyet sem tudna felidézni, mert ezt például biztosan mindenki ismeri: „*Tízönkét kőmjés eszszetanakodott, / Magos Déva várát hogy fölépíténék, / Hogy fölépíténék fél véka ezüstér, / Fél véka ezüstér, fél véka aranyér. / Déva városához meg is megjelöntek, / Magos Déva várhoz hozzá is kezdőttek, / Amit raktak délig, leomlott estére, / Amit raktak estig, leomlott röggelre.*” Igen, igen, a *Kőműves Kelemenné (A falba épített asszony)*.

Egyetlen kivételes alkalomkor, még elsőben, a *Miatyánkot* is elfogadta a tanár úr, egyik lelkes, veszíteni nem tudó osztálytársunktól, aki korábban, valahányszor kiesett a versenyből, mindannyiszor sírva fakadt. E jeles alkalomkor persze kitört az osztályban a fékevesztett röhögés (v. ö. Karinth); aki idegen éppen akkor nyitott volna ránk az osztályteremben, biztosan otromba blaszfémianak gondolta volna el a jelenetet így kontextusából kiragadottan; nem lévén tisztában az előzményekkel. Ám, ha mondjuk, egy éppen akkor, véletlenül arra bókklászó tanfelügyelő talál beköszönni hozzánk (egy politikailag, ideológiailag keményvonalas, dogmatikus-ortodox, doktriner, *még a moszkvai emigrációból*); belecsöppenne obskúrus szeánszunkba; hát, nem szívesen lettem volna (ez így most elég hülyén fog hangzani) a saját helyünkben. Csakhogy az idő előrehaladtával, harmadik-negyedik osztályosokként már soha nem juthattunk dűlőre egymással; el sem érkeztünk

a verspárbaj végjátékáig, nem derülhetett ki egyetlen tanóra alatt (45 perc), hogy ki hát a legjobb, mert a kicsengetéskor még mindig öt-hat ember volt talpon az osztályból.

A dolog persze nem úgy és nem azért működött, merthogy sportot csináltunk volna belőle, ki bír a lehetséges felhozatalból a legtöbb memoritert magába tömködni, hanem hát mi ebben éltünk: versekkel, regényekkel, drámai művekkel keltünk, feküdtünk, leginkább ezekről szólt az életünk. És hát az első szerelmekről, a csókokról... (méz, áfonya).

Ha utánagondolok, ebben az időszakban tanultam meg sok-sok verset kívülről (könnyen és örömmel; máig ebből élek, amikor csak úgy spontán, séróból kell előkapni hamarjában egy idézetet), és tartom jó emlékezetemben életemnek ezt a periódusát.

Hanem, hát a könyvtár!

Tulajdonképpen semmi különös, egy nagy hodály, egy túlméretezett osztályterem, amelyben történetesen nem padok, székek és asztalok, katedra és iskolatábla, hanem könyvekkel zsúfolásig rakott, roskadozó könyvespolcok sorakoznak. No de *miféle* könyvek, és *micso*da könyvespolcok!? Ugyan, hát milyen könyvek lennének; nyilván sok-sok példányban az egymást követő osztályok kötelező és ajánlott olvasmányai. És mitől lennének olyan különlegesek azok a könyvespolcok, egyáltalán, mi lehet az a nem mindennapi a könyvtári könyvespolcokon? Pedig, pedig... Jó, kezdjük a polcokkal. Amíg a gimnázium leánytanulói heti két órában biológia gyakorlati foglalkozásra voltak kötelezve, amelynek keretében számtalan jobb sorsra érdemes béka-úrfi végezte csúfosan a pofás kis boncasztalokon (emlékeim szerint tavaszidőben némi konyhakerti szorgoskodást is magában foglaltak e stúdiumok), addig a fiúknak ugyanezen időkeretek között a fa- és fémmegmunkálás alapjainak csínját-bínját kellett elsajátítaniuk. Így az iskolai könyvtár könyvespolcainak mindvalamelyike a gyakorlati műhelyfoglalkozások áldozatos, végtelenségig precíz és szigorúan ellenőrzött munkálkodásának, ám, mi tagadás, gyötrelmes (Géza szaki bácsi, a szaktanárunk, aki egy militáns jutasi őrmestert mintázott) óráinak végtermékeként kerülhetett rendelt helyére. A könyvállomány zömét valóban a kötelező olvasmányok többpéldányos polcsorai tették ki, de tetemes részt ölelt fel a kényes ízléssel és evidens szakértelemmel válogatott magyar- és világirodalmi (szépirodalmi) anyag, nemkülönben a szakirodalmi, az ismeretterjesztő könyvek kötetei. Nem beszélve a kézikönyvtáru, referenz anyagként szolgáló állományról, amelyben Isaák tanár úrnak köszönhetően (antikváriumi kutakodásai és szerzeményei eredményeként) könyvritkaságok is megtalálhatók voltak.

Könyvtári kisegítő munkára mindig, minden osztályból, mindenki menni szeretett volna (több volt az eszkimó, mint a fóká), ezért volt kénytelen a tanár úr négy főben limitálni az alkalmanként segédkezők létszámát, és egy negyedikes tanuló személyében felelőst kijelölni, aki (*sine ira et studio*) pártatlanul vezeti az előjegyzési füzetet. Szívesen írtam volna, hogy „személyemben jelölte ki ezt a felelőst”, de maradjunk inkább a tényeknél. A könyvtárban tényleg volt minden alkalommal valamiféle, nem is kevés tennivaló (rendrakás, bútorok átrendezése rendezvényhez, könyvek megrukkolása a polcokon, új szerzemények mustrája, *fogdosása* [*autopszja*], beszakozása); mindenkor jó társaságban érezhette magát az ember, és nagy valószínűséggel fölmerült valamilyen érdekfeszítő, megkerülhetetlen, ki- és megbeszéltnivaló téma is. Később, a *sergeben*, konyhai kisegítő munkára vezényelve olykor eszembe jutott az iskolai könyvtár, a könyvtári kisegítő munka, de az már persze egy egészen *más tészta* volt. Oly távol esett a két dolog egymástól, mint II. Endre királyunk mondabeli Makó nevű vitéze (aki keresztesként, a Szentföld felé haladtában, Dalmáciá-

ban, amikor előző éjszakai duhaj mulatozás után másnap megébredt, s szemei a távoli Spalató tornyaira révedt, azt hívén...) Jeruzsálemtől.

Történelemtanárunk előszeretettel adott írásban kifejtendő feladatokat, amelyek során minimálisan öt oldalra rúgó kisesszében kellett kifejtenünk a kérdéses tárgyra vonatkozó gondolatainkat. A megjelölt (olykor választható) témák persze okvetlenül igényeltek némely könyvtári kutakodást, mert a történelemtankönyvben fellelhető tananyag szűkössége nem tette lehetővé a tartalom kívánatos terjedelemben történő, kimerítő, részletekbe menő taglalását. Így adódott, hogy egyik alkalommal „*Miért nem volt áruló Görgey Artúr?*” címmel kellett értekezni e sarkalatos történelmi kérdésben. Megjegyzem, a hetvenes évek elején még korántsem volt konszenzus a magyar történelemszótársadalomban Görgey tábornok szerepét, működését illetően; kiélezett, érzelmi-politikai motívumokkal is átszótt viták zajlottak a tárgyban, neves történészek részvételével.

Kézenfekvő volt, hogy osztályfőnököm, Isaák tanár úr segítségét kérjem a felkészüléshez, akinek roppant módon ínyére esett dolgozatom témája, és persze nem volt rest elhalmozni (mintegy elárasztani) a tárgyra vonatkozó szakirodalommal, történeti értekezésekkel, forrásdokumentumokkal. Többek között kézhez kaphattam saját, otthoni magánkönyvtárából Görgey kétkötetes, eredetileg 1852-ben, Lipcsében, német nyelven megjelent emlékiratait, amit Magyarországon először 1911-ben adtak ki, öccse, Görgey István fordításában (természetesen ezt a kiadást kaptam meg); amiről persze a hetvenes évek elejének középiskolai tananyagából tudomásom sem lehetett (!). S amely érdemes és megjelenésre méltó művet csak 1988-ban adták ki újra az Európa Könyvkiadó jóvoltából.

Az olvasóköri összejöveteleinkről kellene talán még beszélnem.

Egymás között csak „olvasóköri összeröfögés”-ként emlegettük ezt a mindenféle szervezeti kereteket nélkülöző találkozóinkat, amelyek helyszínül leggyakrabban az iskolai könyvtár szolgált; az esedékes legközelebbi alkalom időpontjáról is a könyvtár hirdetőtáblájáról volt lehetséges értesülni; és amely parti-zsúrok főatyamestere, aki eme obskúrus széanszokat mindenkor celebrálta, bizony, megint csak Isaák tanár úr volt. Igazság szerint az „alkotóköri” – vagy valamilyen hasonló – tartalommal bíró fogalmat is bele kellett volna foglalni a megnevezésbe, mert igaz ugyan, hogy ezek az összejöveteleink általában kötetlen, spontán beszélgetésekkel indultak, és az együtt töltött idő tetemes részét leginkább friss olvasmányélményeink megosztásával, kibeszélésével töltöttük; máskor egy-egy élő vagy rég elhalt (*bolt költők*) alkotó személyének, esetleg valamely művének fókuszba emelése körüli diskurzussal telt; ám mindig akadt a társaságban saját versét, novelláját felolvasó (az „önjelölt” és „exhibicionista” jelzőt itt most készakarva mellőzöm) reményteli és reménybeli ifjú alkotó is. Olyannyira akadt és került ki társaságunkból ilyen ambiciózus emberpalánta, hogy volt, aki a későbbiekben élethivatásul választotta e művészeti ág, az irodalom *mívelését*, s jó nevű irodalmár vált belőle; aki országos ismertsége és elismertsége ellenére máig megőrizte diákkori szerénységét; (*országos* jó barátom) akivel a héten is beszélgettünk telefonon, mindmáig (lassan ötven éve lesz) tartjuk a kapcsolatot.

Összeröffenéseink felülmúlhatatlan csúcspontja, mintegy kulminációs pontja azonban mindenkor az a játék volt, amikor csalafinta és agyafúrt hívószavakat adhattunk Isaák tanár úrnak, hogy *mondjon rájuk rímet* (találjon hozzájuk saját kútfejéből versrészletet vagy régi veretes prózát, amelyben a megadott szó, esetleg szókapcsolat előfordul). Egyik

ilyen, általam ravasznak elgondolt feladványomra máig emlékszem. Így okoskodtam: a *Himnusz* ezzel a két sorral kezdődik: „Isten áldd meg a’ Magyarit / Jó kedvvel, bőséggel,” – ez, ugye, *istenáldás* kérése. De vajon versbe vette-e valaha valaki az *istenverés* szavunkat. És vajon *tud* erről Isaák tanár úr is? Szinte bizonyosra vettem, hogy most aztán megfogtam az *öreget*. Az „istenáldás”-sal, ha kicsit megerőltetem magam, talán még én is tudok mondani idézetet, de hogy az „istenverés”-sel mondjon bárki is, azt nem nagyon hinném. Mit ad isten, tudott mondani! Kettőt is: „Szörnyű veréssel vert az isten, / de ellene nem vétkezem, / szörnyebben az **istenverésnél** / vert öngyilkos, bús két kezem.” – Kosztolányi Dezső *Az ellenség* című verséből (1911) való az idézet. A másikat, hát, hiszen több mint negyven év eltelt már a történetek óta, sajnos, elfelejtettem. Azért egy-egy nevezetesebb feladványt és annak briliáns megoldását máig megőrizte emlékezetem. Például a *gangosan járás, gangosan lépés* (büszkén, kevélyen járás, lépés) szókapcsolatét: „Látom, hogy a fiak nevelésére vagyon az atyáknak valami gondjok: mert iskolákba és udvarokba küldik; lovagolni, vadászni, puskázni tanítgatják őket. De a leányok nevelésében nagy gondviséletlenség vagyon: mert csinosgatás, rubacifrázás, **gangosan lépés**, azaz kevélységre való tanítás minden nevelések.” – Ez a passzus bizony Pázmány Péter *A leányok neveléséről* (1636) szülő prédikációjából való. Végül ideidézek még egyetlen versrészletet, de ezúttal nem árulom már el, mi volt az egykori, hajdani hívószó: „Mond mérgesen: kurvanyátok, / - Farba rúgja az eget - / Pernahajder az apátok, / Locsogtam már eleget, / De nincsen resultátuma, / A fikák argumentuma / Sem használna már nektek.” – Ám legyen, legalább a forrást azért megadom: Csokonai Vitéz Mihály: *Az istenek osztózkodása* (1790).

Isaák tanár úr a tízéves érettségi találkozónkra már nem tudott eljönni. Néhány héttel előtte meghalt. Megrendülten, csöndes elmélyültséggel álldógtunk hosszasan az erejét vesztett őszi napsütésben egy-egy szál fehér virággal fejfája előtt: Isaák Dezső, 1913-1983.

Valahányszor meghallom, vagy leírva látom a fogalmakat: *tudós tanár, tudós könyvtáros...* de nem hallom már mostanában, és leírva se látom; nem használatosak, nincsenek már benne a közbeszédben, mint ahogy azok az emberek sincsenek már közöttünk, akik méltán kiérdemelték ezt a megszolgált tisztességet, akiket megillettek ezek a megnevezések, titulusok. De félre a siránkozással, a hiábavaló, dőre múltba révedéssel! Nem kell megtagadni, sem elfeledni ifjú éveink kedves emlékeit, hajdánvult eszményeinket, példaképeinket. Mindenkor megmarad nekünk annak boldog tudata, hogy valamikor életünk részei lehettek, és mi is szereplői voltunk az ő életüknek; lehettünk tanítványai, és idővel talán munkatársai is ezeknek a hivatásuknak élő, számunkra páratlan, példaadó embereknek.

Végül, hogy stílusban maradjunk, ezzel a rövid idézettel – mint egyféle szimbolikus üzenettel? – búcsúzom: „Hajt az idő gyorsan – rendes útján eljár – / Ha felülünk, felvesz, ha maradunk, nem vár; / Változik a világ: gyengül, ami erős, / És erős lesz, ami gyenge volt azelőtt. / / Hajt az idő, nem vár: elhalunk mi, vének, / Csak híre marad fenn karunk erejének: / Más öltöbéli nép, más invadé nő fel, / Aki észsel bódít nem testi erővel. / [...]” – Arany János: *Toldi estje, Hatodik ének* (1847-1848).

Koncz Károly

A Nagy Könyv – tíz év után

A *Nagy Könyv* olvasásnépszerűsítő programsorozatot 2003-ban alkották meg a britek, és a BBC televízió műsorán kapott helyet. Egy évvel később Németországban is képernyőre került, és tíz évvel ezelőtt Magyarország is megvásárolta az angol licencet (Csillag, 2005). A program megalkotói újra divatossá akarták tenni az olvasást, ez volt a fő célkitűzése a kampányszerű elemekben bővelkedő akciónak. Az első – angol – megmértetés a közönséghez azt a kérdést intézte, hogy *Melyik az Ön kedvenc regénye?* Az első fordulóban a játékban részt vevők, akiknek csak jelölniük kellett egy művet, beküldhették kedvenc könyvük címét és írójának nevét, ezzel már be is neveztek a játékba. A beérkezett válaszokból összeállítottak egy listát, és több televíziós fordulót követően ezt mindig szűkítették aktuális szavazások alapján. A televízióban pedig híres személyiségek érveltek egy-egy mű mellett, illetve ezt egészítette ki egy nagyjából negyed órás filmadaptáció elkészítése az adott könyvről, amelyet a televízióban is bemutattak. Az eredeti ötlet – és a hozzá kapcsolódó műsorok, valamint reklámelemek – hatására Nagy Britanniában az olvasás iránti érdeklődés jelentősen megnőtt, és a könyvtári kölcsönzések száma is tízhúszszorosára emelkedett (II. Rákóczi..., 2016).

Magyarország az angolszász mintát követte, a BBC és német ZDF mintájára a közszolgálati televízióban sugározták az országos programot, amely mintegy kilenc hónapig tartott. Nálunk is hasonló módszerrel dolgoztak az alkotók, így több körben lehetett szavazni a kedvenc magyar nyelvű regényre, valamint külföldi szerző magyarra fordított művére. Az eredmény a legnépszerűbb regény megtalálása lett az olvasók szavazatai alapján. A programot számos (médiá)felületen és könyvtárban, rendezvényen és szavazásra buzdító portálon népszerűsítették, részt vettek benne a könyvforgalmazók, a kiadók, az iskolák és közintézmények is.

A NEFMI honlapján elérhető tömör összefoglaló alapján a program „*célja az olvasáskultúra fejlesztése, az olvasás népszerűsítése*” volt. (NEFMI, 2016) Ennek megfelelően az audiovizuális médiában a kulturális/művészeti besorolást kapta. Manapság a tíz évvel ezelőtti program emlékét két-háromtucatnyi publicisztika és újsághír őrzi. A tartalmuk jobbra kimerül az eredmények közlésében vagy kritikai észrevételek megfogalmazásában. Átfogó elemzés gyakorlatilag nem született, és a hatás kérdése is nyitott maradt. Bár sokan szavaztak és nézték az *olvasást* népszerűsítő adásokat a *televízióban*, az sem egyértelmű hogy kik vettek részt a művek kiválasztásában, kit sikerült egyáltalán aktivizálni vagy elérni az adásokkal és a programsorozattal. Nem lehet egyértelműen ismerni a cél-

csoportot, amelyeknek a program szólt elsősorban, valamint, hogy az olvasótábor szélesítését sikerült-e elérni, esetleg csak az eleve literátus emberek figyelmét hívták-e fel más regényekre is? Az olvasás vonzóbbá tétele érdekében lehetett volna talán a német példát követni, ahol nem csak regényeket volt lehetséges nevezni a versenyre. Megjegyzendő, sem az adott mű célközönsége, sem a regény megszületésének körülményei (kor, ország, mondanivaló, az író célja és motivációja, kiadás lehetőségei...) alapján nem igazán érdemes a regényeket „versenyeztetni” egymással, ahogy a finálé felé közeledve ez történt a programban. Megfigyelhető volt az eredetileg közzétett száz regényt tartalmazó listánál, hogy arányaiban nagyon sok iskolai kötelező olvasmányként ismert mű foglalt helyet a száz legismertebb és legtöbb szavazatot kapott mű között hazánkban. Minél szűkebbé vált a szavazások során a könyvek jegyzéke, az általános és középiskolában olvasott könyvek aránya annál magasabb maradt, ami elgondolkoztató az irodalmi tájékozottságot illetően. Az is egyértelművé vált a néhány fellelhető, de nem teljes körű elemzés során, hogy a XIX. és XX. századi művek jelentős többségben voltak más, korai művekhez képest, valamint a világirodalmi alkotások döntő többsége angol nyelven megszületett mű volt, vagyis annak magyar fordítása. További kérdőjel hogy regény népszerűségét vagy ismertségét mérték-e a leadott voksok, illetve, hogy a kényszerűség és versenyszerűség okán egyre szűkebb rangsorból mi határozta meg igazán a szavazás végkimenetelét. Hogyan választottak azok, akiknek a jelölt könyve kiesett, és a vizuális síkra átszerkesztett eredeti könyvsikerek milyen hatással lehettek, mondjuk, azokra a nézőkre, akik az írott művet esetlegesen nem is olvasták?

A program természetesen jelentős anyagi kiadásokkal is járt (Mohos, 2005), de még csak a kereskedelmi forgalom és könyveladás fellendüléséről, a kultúrafogyasztás eme szegletének megnövekedéséről sincs igazi adatunk vagy elemzésünk a program átfogó értékeléséhez.

Ha most tíz évvel később megismételné valaki a felmérést, feltehetően hasonló eredményeket kapna a legnépszerűbb magyar regény tekintetében, azonban a leginkább kedvelt külföldi szerző által írt alkotás díját már könnyen lehet, hogy egy vámpíros feldolgozás vinné el. Egy ilyen keresztmetszeti vizsgálat értelemszerűen kiadók és témák, írók és reklámok versenye is egyúttal. A Nagy Könyvhöz hasonló, vagy éppen azt megismétlő programok azonban az ígért folytatások ellenére sem készültek el. A kiadók, illetve a könyveladások statisztikáját természetesen lehet böngészni, és bizonyos következtetéseket levonni belőlük, de ezzel is csak a könyvtári kölcsönzések listájával összevetve lehet a reálishoz közeli képet alkotni.

Egy oktatással foglalkozó cégnél megpróbáltuk legalább kicsiben megismételni az eredeti A Nagy Könyv programot, igaz, némiképpen változtatva a szabályokon, és természetesen kisebb számarányú szavazattal, mint az eredeti négyszáz-ezres választómege.

Végzett öregdiák – azaz alumni – hallgatóinkhoz és aktuális hírlevelünkhöz létrehozva egy speciális felületet, arra kértük célközönségünket, a felnőttképzésben egy alkalommal már résztvevő hallgatókat és feliratkozókat, hogy nevezzék meg kedvenc könyvüket. Tehát nem kötöttük műfaji meghatározáshoz a szavazatokat, így elméletben bármilyen műfajú, témájú, jellegű kötetet meg lehetett jelölni, író és cím megadásával, amely magyarul valaha megjelent. A válaszok – és így a reprezentativitás javítása – érdekében, lehetőséget adtunk az elektronikus levélben arra is, hogy a közeli családtagok is nevezhessenek kötetet a versenyen. A válaszok számának növekedését egy nyereményjátékkal segítettük elő. A rész-

vételhez csak a születési dátumot és nemet kellett megadni, illetve a könyv két alapadatát, mint utaltam rá, a címet és a szerző nevét.

Az eredetileg kiküldött valamivel több, mint ezres nagyságrendű e-mailnek köszönhetően az összegyűjtött könyvek listájára 3986 fő nevezte meg kedvencét, összesen 306-féle művet. A kérdésre válaszolók 53 százaléka (2107 fő) nő, 47 százaléka (1879 fő) férfi volt. A legfiatalabb résztvevő 20 éves, a legidősebb 73 éves volt, az átlagéletkor 44,6 év volt.

Az elemzéseket és összehasonlításokat A Nagy Könyv ismert, 100 darab regényt tartalmazó listájával vetettük össze minden esetben.

Terjedelmi korlátok miatt ezúttal nem tudjuk a teljes listát közreadni, de néhány elemzést elvégeztünk a hosszúra sikerült könyvlistából. Maga a feldolgozás egyébként még az internetes program és számítógépes adatbázis ellenére is több mint egy hónapig tartott. Az előbb említett 306 műben már nincsenek benne azok, amelyeket azért vettünk ki a listából, mert nem irodalmi vagy ismeretterjesztő élményt nyújtanak; volt két szakácskönyv, illetve egy a ma divatos felnőtt színezők közül. Az adatgyűjtést 2015. április elsejétől, korlevelünk kiküldésétől kezdtük meg, és június elsején fejeztük be.

Az első számú táblázatban a két lista azonos szerzőit tüntettük fel, összesen 17-et, ahol még a könyv is megegyezett (15 db), ott dőlt betűvel jelöltük a címet. A sorrend az első említések szerint rendezett, ahogy a számítógépes adatbázis rögzítette, zárójelben a szavazatok mennyisége. (A többi táblázat esetében is hasonló módszerrel jártunk el.)

Mikszáth Kálmán: <i>Szent Péter esernyője</i> (52)
Gárdonyi Géza: <i>Egri csillagok</i> (30)
Molnár Ferenc: <i>Pál utcai fiúk</i> (39)
Móra Ferenc: <i>Kincskereső kisködmön</i> (39)
Móricz Zsigmond: <i>Légy jó mindhalálig</i> (46)
Jókai Mór: <i>A kőszívű ember fiai</i> (11)
Rowling, Joanna Kathleen: <i>Harry Potter és a bölcsek köve</i> (15)
Fekete István: <i>Vuk</i> (50) / <i>Tüskénár</i> (52)
Eco, Umberto: <i>A rózsza neve</i> (33)
Defoe, Daniel: <i>Robinson Crusoe</i> (48)
May, Karl: <i>Winnetou</i> (39)
Brown, Dan: <i>Angyalok és démonok</i> (26)
Wass Albert: <i>Tavak és erdők könyve</i> (15)
Durrell, Gerald: <i>Családom és egyéb állatfajták</i> (38) / <i>A bafuti kopók</i> (13) / <i>Rokonom, Rosy</i> (12)
Rejtő Jenő: <i>A tizenégy karátos autó</i> (41) / <i>Vanek úr Párizsban</i> (14)
Follett, Ken: <i>Katedrális</i> (50) / <i>Tű a szénakazalban</i> (37)
Milne, Alan Alexander: <i>Micimackó</i> (25)

1. sz. táblázat: A két lista 17 megegyező szerzője (dőlt betűvel a listák azonos címei)

Érdekes, hogy ezek egyben a legnépszerűbb regények is, kivéve nyolcat, amely az előző listában nem szerepelt. Ezeket az alábbiakban adjuk közre a második számú táblázatban, itt azok szerepelnek, amelyek legalább tíz szavazatot kaptak (0,25%).

Maclean, Alistair: Navarone ágyú (24)
Christie, Agatha: N vagy M (11)
Twain, Mark: Huckleberry Finn (22)
Herzog, Arthur: Rajzás (30)
Verne, Jules: Észak Dél ellen (16)
Crichton, Michael: Kongó (12)
King, Stephen: Cujo (28)
Cronin, Archibald Joseph: Gracie (13)

2. sz. táblázat: A legnépszerűbb könyvek, amelyek nem szerepeltek 2005-ben az első százban

Dan Brown *A da Vinci-kód* című műve a mi listánkon nem szerepel, helyette az *Angyalok és démonok* kapott helyet. Wass Albert három írása is szerepelt az eredeti százas listán, most csak a *Tavak és erdők* könyve kapott szavazatot. A 2005-ös listán szintén nem volt rajta Gerald Durrell, most három regénye is befutó lett, csakúgy mint Ken Follett két alkotása, amelyből a *Tű a szénakazalban* nem volt bent az első százban tíz éve. Rejtő Jenő esetében *A tízennég karátos autó* szerepelt tíz éve, és a *Piszkos Fred, a kapitány* is, most ez utóbbi helyett a *Vanek úr Párizsban* lett a kedvenc.

A harmadik számú táblázatban az említések sorrendjében az a 30 mű szerepel, amelyek nem regényként lett az olvasók kedvence 2015-ben. Ezek mindegyike 1-1 szavazatot kapott. Van köztük elbeszéléseket tartalmazó gyűjtemény (pl. Durrell), illetve útikönyvképes album is (Calore), valamint életrajzi mű (Dallos), történelmi leírás (Howarth), valamint nem utolsó sorban tudományos igényű (Griffin) vagy tudománynépszerűsítő alkotás is (Enders), illetve elsősorban gyerekeknek szánt írás (Lázár).

Durrell, Gerald: A piknik és egyéb kalamajkák
Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem
Taborelli, Giorgio: Egyetemes művészettörténet
Ady Endre összes novellái
Kiss Róbert Richárd: A világ legszebb szállodái (1.)
Attenborough, David: Az élet erőpróbái
Belihar, Carlo: Ausztria
Madách Imre: Az ember tragédiája
Petőfi Sándor összes versei
Dallos Sándor: Aranyecset
Tóth Béla: A magyar anekdotakincs
Dely Károly: Börzsöny útikalauz

Calore, Paula: Bajor kastélyok
Howarth, David: Az Armada pusztulása
Benedek István: A tudás útja
Tímár György: Elképesztő novellák
Szűcs Ágnes: Művészettörténet, divattörténet
Szerb Antal: A világirodalom története
Ram, Oren: Gertruda esküje
Benedek István: Aranyketrec
Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér
Szörényi Zoltán: Alaszka
Boros László: Magyarország panoráma
Enders, Giulia: Béllyügek
Karinthy Frigyes: Így írtok ti
Griffin, Em: Kommunikációelmélet
Wass Albert: Összegyűjtött versek
Lázár Ervin: Berzsián és Dideki
Ősz Ferenc: Archimedes a Rubrikán
Kácsor László: Gemenc

3. sz. táblázat: A lista 30, nem regény műfajú kötete

A 306 művet összehasonlítottuk több olyan szempontból is, amelyek nem kaptak fontos hangsúlyt vagy szerepet A Nagy Könyv 2005-ös felmérésében. Az első szempont volt a magyar és a világirodalom aránya, amely 88:218 arányt mutat darabszámban, azaz a megjelölt könyvek 29 százaléka volt magyar nyelven írt, és idegen nyelven keletkezett 71 százalék. Nem regényként szerepelt 30 mű, amely 10 százalékot tesz ki a regények 90 százalékaival szemben. Összevetettük az angol nyelven és más idegen nyelven íródott művek arányát is. Ez a szám az összesen 218 idegen nyelvű könyvből 186 angolt (85%) és 32 ettől eltérő nyelvet jelent (15%). A XIX. és XX. (XXI.) századi volt a könyvek 95 százaléka (291 db), és mindösszesen 5 százalék (15 db) származik ennél korábbi időszakból.

A kötelező olvasmányok száma a listánkon 9. Itt ugyan óvatosan kell eljárni az értelmezéssel, mert a fogalom tartalma gyorsan változik, és iskolánként is eltérő lehet a kötelező olvasmányok listája.

A főbb tételeket végigböngészve arányaiban tehát a kötelező általános- és középiskolai olvasmányok találhatóak meg a legnagyobb szavazatszámmal, hasonlóan, mint tíz éve. Ha a felmérésben résztvevők számát elosztjuk a megjelölt könyvek számával, azt az eredményt kapjuk, hogy egy műre átlagosan 13 fő adta le a voksát. Ez a szám az évente megjelenő új könyvek számával összehasonlítva viszonylag csekélynek tűnik, ha megnézzük

például az idei 87. Ünnepi Könyvhét alkalmából kiadott művek mennyiségét. Ez valószínűleg összefüggésben áll az olvasásnak, mint szabadidős tevékenységnek a visszaszorulásával, és azzal, hogy sokan csak régről ismert olvasmányélményeikre emlékeznek, azokat jelölik kedvencnek. Jó hír azonban, hogy nem csak regényeket olvasnak az emberek. A közreadott 30 tételt tartalmazó lista a harmadik táblázatban novelláskötetet, verseket, tudományos igényű műveket is magában foglal, még ha kevés számban is. Az eredetileg angol nyelven írt irodalom magas aránya talán nem is meglepő, és ezek magyarra fordítása is jó, hogy folyamatosan jelen van a kulturális életben. A kifejezetten szórakoztató célzatú regények aránya egyébként a 306 mű közül 231 darabot tett ki, vagyis 75 százalékban ezt olvassák a kérdésünkre válaszoló személyek. Ezek többnyire lektúr jellegűek, és a legmodernebb keletkezési irodalmat jelentik. E munkák az eddigi táblázatokban nem fordultak elő, és mindegyik kevesebbet kapott, mint 0,25 százalékos szavazatarány. Végezetül álljon itt tíz ezek közül, a negyedik számú táblázatban, minden tudományos igényű besorolás vagy megkülönböztetés nélkül, mintegy jelezve (feltehetően) a fiatalabb korosztály olvasási témáit.

Adrian, Lara: A vámpír éjjele (2)
Hawkins, Paula: A lány a vonaton (3)
Grylls, Bear: A farkas útja (3)
Reichs, Kathy: Csupasz csontok (1)
Kinney, Jeff: Egy ropi naplója (4)
Rucka, Greg: Az Ébredés előtt (1)
Cross, Julie: Förfeteg (2)
Lakatos Levente: Szigor (1)
Chase, Emma: Fejvesztve (1)
Moran, Eleanor: Reggeli az ágyban (2)

4. sz. táblázat: Néhány kedvelt szórakoztató olvasmány

JEGYZETEK

- II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár: www.rfmllib.hu/download/nagykonyv.pdf (2016.07.08)
- NEFMI: A Nagy Könyv játék szabályai. www.nefmi.gov.hu/letolt/a_nagy_konyv_jatek_szabalyai.doc (2016.07.08)
- Csillag Beáta: A Nagy Könyv egy könyvtáros szemszögéből. www.tanszertar.hu/eken/2005_02/csillag.html (2016.07.08)
- Mohos Sándor: A Nagy Könyv egymilliárdért. www.tanszertar.hu/eken/2005_04/mohos.html (2016.07.08)

Dóra László

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének szarvasi találkozója

2016. június 27-29-e között Szarvason találkoztak az Egyházi Könyvtárak Egyesülése könyvtárainak munkatársai. Az éves szakmai együttlétnek az Evangélikus Gyűjtemények és a Szarvas-Ótemplomi Evangélikus Egyházközség adott otthont.

Az Egyesülés immár 22 éves történetében a következő gyakorlat alakult ki: a közgyűléshez konferencia, szakmai nap és kirándulás is kapcsolódik.

A konferenciák évente váltakozva foglalkoztak a régi és az új irányokkal. Az egyik évben a muzeális értékeket őrző gyűjtemények kulturális örökség védelmében, megőrzésében, feltárásában és szolgáltatásában betöltendő feladatait tárgyaltuk, majd a következő esztendőben az információs társadalom kínálta lehetőségek könyvtári alkalmazásait helyeztük az ülés központjába. Az utóbbi évek rendezvényei azonban azt erősítették, hogy bizonyos értelemben szakítanunk kell a hagyománnyal. Tapasztalatunk ugyanis az, hogy a korábban szétválasztható feladatok egyre jobban összekapcsolódnak, összefüggnek. Ma már nem lehet beszélni egyetlen muzeális gyűjteményről sem anélkül, hogy ne szólnánk – sok más új feladat mellett – a digitalizálásról, ennek jól átgondolt, egyeztetett tervezéséről, és természetesen arról, hogy ezt ki, milyen eszközökkel végzi, a tartalmakat hol és hogyan tárolja, illetve milyen módon tárja a kutató vagy a pusztán érdeklődő közönség elé. A modern anyagot gyűjtő könyvtárak feladatai is megszaporodtak. Az információhoz történő hozzáférési igények és lehetőségek az elmúlt években az általuk gyűjtött és szolgáltatott tudományterületen is jelentősen megváltoztak. Felhasználóink egyre gyakrabban keresik a megbízható forrásból származó, kutatásaikhoz, tanulmányaikhoz kapcsolódó, kurrens, elektronikus tartalmakat, digitalizált forrásokat. A könyvtáros kollégák – bármelyik egyházi könyvtárban dolgozzanak is – feladatai között szerepel, hogy ismerjék intézményük könyvtári rendszerben betöltött szerepét, az állandó változásban felismerjék lehetőségeiket, megtalálják a feladatot és vállalják a munka elvégzését.

Az idei konferencia címválasztása sem volt véletlen: *Miscellanea – régi problémák, új utak, szomszédolás*. Nagyon sokszínű program tárult elénk. **Meskó Eszter** (Szegei Tudományegyetem, Klebelsberg Könyvtár) előadásának központjába az olvasóközpontú könyvtár, illetve a különböző igényekkel fellépő olvasó került. Ő az, aki szeretne eligazodni a nyomtatott, ugyanakkor a digitális és hálózatos könyvtári világ környezetében,

aki miatt új könyvtáros szemléletre, új könyvtáros kompetenciákra, azok megerősödésére van szükség. A *Hungaricana* közgyűjteményi portál új tartalmairól **Somfai Örs** (Arcanum Adatbázis Kft.) beszélt. A portálhoz több egyházi intézmény is szolgáltatott anyagot az elmúlt években. Itt kapcsolódhatunk is a bevezetőben említett régi és új témák összefonódásához: az evangélikus gyűjtemények muzeális anyagai, ősymotatványai részben épp erről a portálról érhetőek el. Ugyancsak megtalálhatók egyéb *Egyházi dokumentumok*, püspöki körlevelek, névtárak, református jegyzőkönyvek és névtárak a szabadon hozzáférhető digitális tartalmak között. A kulturális objektumok komplex szemléletére hívta fel figyelmünket **Káldos János** (Országos Széchényi Könyvtár) *Másold és terjeszd, ... hogy megmaradjon! A nemzet könyvtára a megosztás és az együttműködés világában* című előadásában. A digitális stratégia, a digitalizálás minősítési rendszerének halaszthatatlan kidolgozása szintén közös feladatunk, érinti a muzeális, de a modern állományt őrző könyvtárak munkáját egyaránt. Az országos könyvtári rendszer, mint „intelligens szolgáltató rendszer” működik, (ki)alakítja a digitális előállító, gyarapító és megőrző rendszereket, és maga is egy nagyobb egység, a magyar közgyűjteményi rendszer része. Időrendben ugyan csak szerdán került sor **Sz. Fejes Ildikó** (Magyar Nemzeti Múzeum, Országos Muzeológiai Módszertani és Információs Központ) előadására, témája miatt mégis itt említenénk. Az előadó bemutatta a *MuseumMap* portált, annak működését, szolt a résztvevő intézményekről, illetve beszélt a projekt céljairól. A csatlakozó intézmények a portálon egy közös keresőfelületen tehetik közzé „digitális tartalmaikat”; az oldalakon a műtárgyak meghatározott szöveges adatai és képei az aggregációs adatbázison keresztül szélesebb felhasználói kör számára is elérhetőek. A *MuseumMap* valójában a „múzeumi MOKKA”. A konferencián lehetőséget teremtettünk az EISZ Titkárság munkatársainak is a bemutatkozásra. **Lencsés Ákos** (MTA Könyvtár, EISZ) beszámolt az EISZ stratégiai céljairól, arról, hogy a feladatuk a felsőoktatás és a nonprofit kutatásban résztvevők számára a tudományos tartalomszolgáltatás koordinálása. Emellett közművelődési feladatokat ellátó intézményeknek is segítséget nyújtanak digitális tartalmak beszerzésében, a szolgáltatások megszervezésében. Az egyházi könyvtárak is érintettek ezeknek a feladatoknak a megoldásában, éppen ezért várják az egyházi gyűjtemények csatlakozását a programhoz. A konferenciának további két „külsős” előadója **Peller Tamás** restaurátor és **Szűcs Ernő** biztosítási szakértő volt. Peller Tamás rámutatott, hogy valójában nem csak a muzeális állományt őrző könyvtárakat érinti a biztonságos raktározás feltételeinek megteremtése, bár a problémák talán itt gyakrabban jelentkeznek, és súlyosabb károk keletkezhetnek e könyvtár csoport esetében. A muzeális értékeket őrző gyűjteményeink általában nem új építésű, valójában nem könyvraktározási célra kialakított terekben kaptak helyet. A restaurátor összefoglalta, hogy a nem megfelelő páratartalom és hőmérséklet, a szárazság, a nedvesség, a légszennyezés milyen hatással lehetnek dokumentumainkra, és azt is jó tudnunk, hogy „katasztrófa” esetén mi az, amit azonnal meg kell tennünk.

Szakmai programjainkon minden alkalommal lehetőséget kapnak egyházi könyvtárakban dolgozó kollégáink is arra, hogy „magunk között” megoszthassuk ismereteinket, napi munkánk tapasztalatait, lehetőséget teremtünk egy-egy gyűjtemény bemutatkozására. Ez az idén sem maradt el: **Nagyné Maros Gabriella** a Baptista Teológiai Akadémia Könyvtárát, illetve a házigazdák részéről **Baginé Tóth Erika**, a Szarvasi Városi Könyvtár vezetője, a Szarvasi Ágostai Hitvallású Evangélikus Vajda Péter Gimnázium Könyvtárának történetét és kincseit mutatta be. A gimnázium gyűjteménye a Tessedik Sámuel

Múzeumban kapott helyet, gondozását a városi könyvtár munkatársa végzi. **Eigner Judit** a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium Könyvtáráról beszélt: a középiskolás korosztály olvasási szokásairól számolt be, illetve arról, hogy valójában milyen szerepet játszik ma a könyvtár az iskola életében. Számos megvalósult projektet is elének tárt: a diákoknak szervezett olvasótábort, a „rejtvény csütörtököt”, a könyvtárhasználati fakultációs órát, az „ajándékozz könyvet az alma maternek” kezdeményezést vagy a könyvtárban is végezhető önkéntes diákmunkát. Igazán tartalmas előadással állt a hallgatóság elé **Mészáros Zoltán** (Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár), aki a most elmondottakat részben már ismertette februári szakmai napunkon¹. Számos, már megvalósult digitális könyvtár rövid bemutatása mellett összefoglalta tapasztalatait arról a jól átgondolt, megtervezett munkáról, amelyet Esztergomban már elvégeztek. Előadásában javaslatokat is megfogalmazott az Egyesülés azon gyűjteményei számára, amelyek akár már elkezdtek, vagy akár csak tervezik állományuk ilyen jellegű feltárását. Felvetette többek között egy EKE digitalizáló munkacsoport létrehozásának szükségességét, valamint külső szakemberek bevonását. A csoport a jó tapasztalatok megosztása mellett eredményesebbé tehetné a kommunikációt akár a munkaszervezés során, majd az elkészült tartalmak prezentálása területén is. Érdemes volna átgondolni azt is, hogy „egyházi digitalizáló műhelyek” létrehozásával a munka összehangoltabbá válna, így költséghatékony módon valósulhatna meg. Az eredmény pedig amellet, hogy „gyűjteményre szabott volna”, mégis egységes képet mutatna. Az előadás néhány kulcsszava összefoglalja a teendőket és a célokat is. Ezek közül érdemes kiemelni az alábbiakat: *számbavétel, célkitűzés – mi? mivel? kinek? miért? hogyan? miből? – előkészítés, állományvédelem, hozzáférhetőség, állománymegőrzés, hozzáadott érték.*² **Khürner Éva** (Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtára) a hazai gyűjtemények kontextusába helyezve foglalta össze könyvtáraink és az Egyesülés feladatait. Szakkönyvtáraink működéséhez sok esetben nem elegendő a felsőfokú könyvtáros szakképzettség, hanem felekezetenként a teológia területén szerzett felsőfokú ismeretek is elengedhetetlenek. Vázolta azokat a teendőket, amelyek megvalósítása ránk vár, többek között a repertorizálás, digitalizálás, minőségbiztosítás, szakmai együttműködések kialakítása területén. A rendezvény záró előadását **Gáborjáni Szabó Botond** (Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár és Teológiai Szakkönyvtár) tartotta. Beszámolt arról a munkáról, amely már 2014 elején megkezdődött, és a magyar könyvtárak – köztük az egyházi gyűjtemények – Rákosi-korszakbéli sorsát (1945-1956 között) tárja fel. Segítséget vár az egyházi könyvtárakban dolgozó kollégától: bár a kutatott korszak viszonylag közeli „történelem”, sajnos, mégis sincsenek, vagy csak részben vannak feldolgozva a fennmaradt dokumentumok; kézírattárak, levéltárak mélyein rejlenek még bizonyára fotók, helyi kiadványok, amelyek hasznos források lehetnek. Megállapította azt is, hogy ha ennek a korszaknak az átfogó feltárását mi magunk nem végezzük el, akkor a későbbiekben erre már kevésbé lesz lehetőség.

A találkozó első napja közgyűléssel kezdődött, amely egyben tisztújító közgyűlés is volt. A leköszönő Hubert Gabriella elnököt (Evangelikus Országos Könyvtár) – a közgyűlés döntése alapján – Ásványi Ilona (Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár) váltja. Ugyancsak a közgyűlés során nevezte meg Ásványi Ilona, a Gerő Éva Alap kuratóriumának tagja és adminisztrátora az Alap idei kedvezményezettjét. A 2016. évi támogatást a Soproni Evangelikus Egyházközség Gyűjteményei használhatják fel. (Az Alap működé-

séről bővebb információ az *EKE Hírlevél*-ben és alábbi oldalon olvasható: <http://www.eke.hu/gero-eva-alap>).³

A szakmai programok mellett természetesen megismerkedhettünk a békési város, Szarvas igazán sokszínű kulturális kínálatával, a Hármas-Körös és vidéke különleges szépségeivel. A visszajelzések pedig azt igazolják, hogy az együtt töltött napok újra megerősítettek bennünket, néha elbizonytalanítottak, máskor új lehetőségeket tártak fel előttünk – remélve, hogy könyvtárainkban végezett munkánk javára váltnak.

JEGYZETEK

1. Ásványi Ilona: Az egyházi könyvtárakban őrzött kódexek és kódex-fragmentumok feldolgozása és digitalizálása. = *EKE Hírlevél* 13 (2016/1) 7-9.
2. <https://prezi.com/pppcafkvpv-n/eke-20160629/> [Utolsó elérés: 2016. július 21.]
3. Ásványi Ilona: Ismertető a Gerő Éva Alapról. = *EKE Hírlevél* 13 (2016/2) 2-5.

Török Beáta

A NIIFI jogutódja a KIFÜ

2016. szeptember 1-jével a Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Intézet (NIIFI) az 1312/2016. sz. kormányrendeletben foglaltak szerint beolvad a Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökségbe (KIFÜ).

A NIIF Program a KIFÜ-n belül önálló szervezeti egységként, az infrastruktúráért felelős elnökhelyettes irányítása alatt működik tovább. A jövőben a KIFÜ feladata lesz a NIIF Program összefogása, valamint a folyamatban levő projektek megvalósítása.

Szurmay Ernő
(1923-2016)

„Az életet, im, megjártam.”
(Arany János: Epilógus)

Szurmay Ernő 1923. január 19-én született a Heves–Szolnok–Jászvidéki Tisza- és Belvízszabályozási Társulat XX. számú gátórházában. „*A hagyomány szerint nagyon komisz idő volt. Kálmán bátyám a hátán hozta ki a bábaasszonyt a városból*” – írta *Önéletírásában*. Szülei kilencedik, legkisebb gyermekeként sok mindent alkalma volt egészen fiatal korában megtanulni. Ötévesen már olvasott, nem csoda, hogy általános iskolai tanulmányait dicséretes, kitűnő eredményekkel végezte el.

Középiskolai tanulmányait 1933-ban a Verseyhy Ferenc Gimnáziumban kezdte, itt érettségizett 1941-ben. Gimnáziumi évei alatt – eltökélten tanári pályára készülve – házitanítóként is dolgozott, de részt vett a cserkészmozgalomban, sőt, az iskola labdarúgó csapatában is játszott. Versek, novellákat, előadásokat, ünnepi beszédeket írt, irodalmi érdeklődésére felfigyelve az iskola önképzőkörének elnökévé választották.

Jeles érettségije után Budapesten, a Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatója lett 1941-ben magyar–német szakon. Tanulmányait sikeresen folytatta, a második év befejezése után alapvizsgát tett, ami lehetővé tette, hogy Zalaszentgróton tanítói állást vállaljon. Innét 1944. május 2-án jött haza Szolnokra, személyesen élte át a város július 2-ai terrorbombázását.

1946. szeptember 1-jétől óraadó helyettes tanárként dolgozott az akkori felsőkereskedelmi iskolában (a később Közgazdasági Szakközépiskolában), egy év múltán itt kapott végleges tanári állást. Tanított magyart, németet, franciát, gondozta az iskola könyvtárát. Amikor 1949-ben megszüntették a „nyugati” nyelvek tanítását, négyéves képzés keretében átképezte magát az orosz nyelv tanítására. 1952-ben beiratkozott az egyetemi szintű Lenin Intézetbe, itt két év alatt középiskolai tanári oklevelet szerzett orosz nyelvből és irodalomból.

Szolnoki pályakezdésétől 1951-ig nevelőtanárként is dolgozott a népi kollégiumban, majd a Gépipari Technikum diákotthonában és óraadóként ugyanebben a középiskolában.

1953-tól 1954 végéig a Megyei Tanács Oktatási Osztályának keretében működő Továbbképzési Csoportba került az orosz nyelv tanításának szakfelügyelőjeként. Az 1953-ban megalakult Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat (később Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, TIT) irodalmi szakosztályának elnöke lett. 1957 szeptemberétől a Megyei Tanács Oktatási Osztályán középiskolai tanulmányi felügyelői megbízást kapott. Ezzel párhuzamosan szerkesztette a *Szolnok Megyei Néplap* irodalmi mellékletét, és ellátta a *Jászkunság* című folyóirat felelős szerkesztői feladatait is.

1960-ban a Vásárhelyi Pál Közgazdasági Technikum igazgatója lett. Az iskola az ő igazgatása alatt vált szakközépiskolává, az általa létrehozott balatonrendesi tábor pedig az iskola fennállásának 100. évfordulós ünnepségén a *Szurmaj Ernő Diáktábor* nevet kapta.

1963-ban a szolnoki Városi Tanács tagja, majd elnökhelyettese lett, így feladatköre kibővült a város oktatás-, közművelődés- és egészségügyének irányításával.

1964-ben megszervezte a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Szolnokra kihelyezett nappali tagozatát, ahol magyar és matematika, illetve rajz és ének szakon folyt az oktatás két éven keresztül.

1970-ben – feladva pedagógusi pályáját – a Versegly Ferenc Megyei Könyvtár igazgatója lett.

Pedagógusként könyvtárat igazgatni embert próbáló feladat, különösen olyan szűkös körülmények között, mint amilyenben az intézmény volt az igazgatósága alatt. Szakmai sikereket ezért – folyamatosan tervezve, keresve a könyvtár bővítésének lehetőségét – elsősorban a szolgáltatások fejlesztésével, az intézmény ismertségének és elismertségének növelésével, ennek érdekében a könyvtárosok szakmai tudásának fejlesztésével, az intézmény tudományos műhellyé alakításával lehetett. E feladatokat mély vezetői empátiával, elszántsággal valósította meg. A kor követelményeinek megfelelően, a „*nem hagyományos könyvtári dokumentumok*” könyvtári megjelenésével egy időben, 1974. július 4-én „zene-szobát” hozott létre, amely aztán – videokazettákkal, zenei CD-kkel, DVD-kkel is gyarapodva – hang- és videotárként hosszú évtizedeken keresztül szolgálta Szolnok zene- és filmszerető közönségét.

Egy jó pedagógus természetesen azonnal átlátja a saját és a megye könyvtáraiban dolgozó kollégái képzésében, továbbképzésében rejlő lehetőségeket. Ennek kihasználása érdekében szervezte meg, indította el és tartotta fenn – amíg lehetett – a szolnoki népművelő-könyvtáros képzést a debreceni Tanítóképző Intézet segítségével. Az ide kihelyezett tagozaton végzettek megszerzett szakmai tudásukat sikeresen tudták hasznosítani munkahelyeiken.

A lelkiismeretes pedagógus – főleg, ha egyben könyvtáros is – törekszik arra, hogy tanárkollégái számára lehetőséget biztosítson szakmai ismereteik gyarapítására. Szurmaj Ernő egyik kezdeményezője és szervezője volt – a pedagógusok szakszervezetével karöltve – a Pedagógiai Könyvtár és Szolgálat megalakulásának. Ez a szakmai műhely és könyvtár a pedagógusok továbbképzésének fontos, sőt, megkerülhetetlen bázisa lett.

A pedagógiai szakirodalom terjesztése, elérhetőségének biztosítása érdekében hozta létre a *Rövid Úton* című pedagógiai folyóiratszemlét, amely a friss szakirodalom legfontosabb írásait tette elérhetővé az érdeklődők számára akkor, amikor a nyomtatott dokumentumok másolása még nem volt olyan egyszerű, mint napjainkban. Könyvtáros kollégáit az *Együtt* című szakmai folyóirat kiadásával, szerkesztésével buzdította ismereteik újragondolására, sikereik, törekvéseik írásba foglalására.

A könyvtár ismertségével kapcsolatban mondta, „*hogy a kölcsönzésnél, könyvajánlásnál szélesebb társadalmi tevékenységet kell betöltenie a könyvtárhálózatnak. Minél több szállal kell kötődnie ahhoz a közegekhez, amelyben dolgozik*”. Ezt szolgálták a *Nyitott könyvtár* elnevezésű előadás-sorozatokat, az Ünnepi Könyvhét rendezvénysorozatának megszervezése, amelynek máig is létező hagyománya a *Könyvudvar*.

Az intézmény elismertségét nem kis részben annak tudományos műhelyként való működése szolgálta. A „Versegly-kultusz” ápolásában betöltött megismételhetetlen, pótolhatatlan szerepe mindenki előtt ismert. A könyvtár névadója műveinek magyarrá for-

dítására alakított műhely, a tudományos ülések, a Verseghy nyelveművelő tábor országos szinten is egyedivé, különlegessé tette az intézményt.

A könyvtár az ő igazgatása alatt lett igazán megyei könyvtár, hiszen elvárásainak a megyében dolgozó könyvtáros kollégáknak is meg kellett felelni. A részükről feléje irányuló tisztelet és megbecsülés által jobbra, tartalmasabbá vált a megyei hálózatba tartozó könyvtárak munkája minden könyvtárhasználó számára.

Nyugdíjazása után könyvtári szakfelügyelőként dolgozott, majd két éven keresztül német nyelvet tanított a Repülőtisztai Főiskolán.

Szurmay Ernő nyugdíjba vonulása messze nem a megérdemelt pihenés megkezdését jelentette. A Verseghy-kultusz tudományos igényű megalapozását a szolnoki költő, polihisztor, műfordító, irodalomszervező, nyelvész, énekes, hárfás és zeneszerző nevét viselő társadalmi szervezet újjászervezése követte. Mint az újjászervezett kör huszadik évfordulóján mondta: „*Egy súlyos életmentő műtét után lábadozva a fővárosi Szabolcs utcai klinikán fogalmazódott meg bennem a gondolat egy olyan, a szolnoki értelmiségnek legalább egy részét összefogó egyesületnek a megszervezése, amely a megváltozott kor követelményeinek megfelelően méltó folytatója lehet a két világháború között a város kulturális életében – s nem utolsósorban Verseghy Ferenc hamvainak hazaboztatásában jelentős szerepet vállalt – Verseghy Irodalmi Körnek.*” A kör komoly követelményeket támaszt rendes tagjai elé. Az alapszabály szerint önálló kutatáson alapuló tanulmány, értekezés előadása a rendes taggá válás feltétele, ez biztosítja a „régiek” számára az „újak” megismerését, elismerését. Erre alapul az a kölcsönös bizalom és odafigyelés, amely a tagokat jellemzi, s ami ezt a kört igazi közösséggé teszi.

Szurmay Ernő elnökként, majd örökös tiszteletbeli elnökként vett részt a kör munkájában.

Élete során a pedagógia, könyvtárügy és irodalomtudomány területén számos publikációja jelent meg. Kiemelkedő munkája a Szolnok irodalomtörténetét összefoglaló *Emlékjelek*, és – egyebek mellett – ő állította össze a K. Tóth Lenke válogatott verseit tartalmazó kötetet.

Felésege elvesztése, életkorának terhei súlyosan megviselték, de az általa szeretett közösségek hívásának mindig eleget tett, ismereteit, tudását, előadásainak egyéni stílusát még ebben az évben is élvezhette az érdeklődő közönség.

Életművét számos kitüntetéssel honorálták: Oktatásügy Kiváló Dolgozója (1953, 1966), MSZBT aranykoszorús jelvény (1954, 1964), Szocialista Kultúráért (1963), Társadalmi munkáért aranyfokozat (1965), Kiváló tanár (1969), Munka Érdemrend Ezüst fokozat (1970), Felszabadulási jubileumi emlékérem (1970), Szolnok Megyei Közművelődési Díj (1973), Szolnokért emléklakett (1975), Szolnok MT VB Közművelődési Díj (1975), Szolnok Megyei Tanács Nagydíja (1976), MKKE Jubileumi Könyvheti Emlékérem (1979), Munka Érdemrend Arany Fokozat (1982), Kátay Gábor Emlékérem (1983), Pro Urbe (1983), Április 4. Emlékérem (1984), TIT Aranykoszorús jelvény (1984), Szabó Ervin-díj (1984), HNF OT Népfront Munkáért ezüst fokozata (1988), Kiváló Ismeretterjesztő (1989), Ezüst Pelikán-díj (1996), Toldy Ferenc-díj (2008), Vas Díszoklevél (2012).

Szurmay Ernő 2008-ban Szolnok város díszpolgára lett. Méltán, hiszen saját szavai szerint: „*mindig, minden körülményben szolgálni akartam azt a társadalmi közeget, amelyben felnőttem, és amely lehetővé tette számomra, hogy képességeimnek megfelelően hozzájáruljak szülővárosom, tágabb környezetem, végső soron hazám felemelkedéséhez.*”

Aki ismerte, tartsa meg emlékezetében találkozásait Szurmay Ernővel, aki tudásával okosabbá, példájával jobbra tette a környezetében élőket!

Takáts Béla

Újraolvasva – hatvan-hatvanöt év múltán

(7) Az erdőntúli veszedelem

Hiába töröm a fejem, nem jut eszembe, miért olvastam el annak idején Hegedüs Géza (1912-1999) történelmi regényét. Hogy mikor, azt pontosan feljegyeztem: 1953. december 26-29. között, tehát karácsony második napján és az azt követő napokban, ami az akkori szokásomtól eltérően meglepően lassú tempó, különösen egy ilyen, mindössze százharminc oldalnyi, számos illusztrációval ellátott könyvecske esetében. Talán nem is igazán érdekelt, az osztálytársaimmal és a barátaimmal sem beszélgettünk róla. Lehet, hogy – már ötödikes lévén – kötelező vagy ajánlott olvasmány volt. Valószínűbb, hogy „*A legjobb barát*” rádiós-pályázat feladatai között szerepelt. Akárhogy is történt, mély nyomokat nem hagyott sem a tudatomban, sem a lelkemben. Noha parasztközött nőtettem fel, az 1437-es, Budai Nagy Antal-féle erdélyi parasztfelkelés szépprózai megjelenítése érzelmileg sem hatott meg. Legfeljebb egy-két kisebb részlete. Erről tanúskodik hajdani olvasónaplóm is, ahol a cselekmény roppant hézagos és felületes leírásán túl csak az alábbi mozzanatot tartottam érdemesnek megemlíteni: a katonának állt jobbágyfiút, Bálintot szakaszával falujába vezénylik a parasztoktól adót behajtani; ott elmegy a tőle eltiltott kedveséhez, Eszterhez, és amikor találkoznak, sírva egymáshoz borulnak. Ilyesmit sokszor láttam, amikor a szabadságra vagy leszerelés után hazajött katonák átölelték feleségüket, menyasszonyukat, netán a szülők által is elfogadott, leendő jegyesüket, tehát tudtam azonosulni a regénybeli jelenet hangulatával.

Hegedüs Géza – aki íróként, publicistaként, költőként, kritikusként, esszéistaként és színházi szakíróként, később a színházművészeti főiskola színháztörténeti tanáráként és televíziós műsorvezetőként is jeleskedett, és hosszú élete folyamán több mint száz könyve jelent meg – már 1946-ban tanulmányt írt Budai Nagy Antalról. A forradalmár személyisége tovább is foglalkoztatta, így négy esztendő múlva papírra vetette *Az erdőntúli veszedelem* című regényét, az első komoly kísérletet a parasztfelkelés művészi és többékevésbé hitelességre törekvő megörökítésére. 1950-ben napvilágot is látott az Ifjúsági Könyvkiadó gondozásában, az egyik legismertebb és a gyerekek körében igen kedvelt hazai könyvillusztrátor, Győry Miklós (1905-1995) korhű rajzaival. Ifjúsági, pontosabban gyermekolvasmánynak szánták, és valóban az olvasók e gyakran változó és mindig széles rétegében aratott kétségtelen sikert. A hivatalos elismerés sem maradt el: mindjárt az első alkalommal, 1951-ben József Attila-díjat kapott érte. Aztán újabb és újabb kiadásokban

tették közé, összesen jóval több mint százezer példányban, utoljára – ha igaz, tizenegyedszer – 2003-ban (legalábbis az Országos Széchényi Könyvtár katalógusa ezt jelzi). A pedagógiai irányítás a hazafias nevelés egyik közvetett eszközének minősítette, ezért hosszú ideig szerepelt az általános iskolai házi olvasmányok listáján. Kisfiúként az 1953-as kiadást forgattam, minden bizonnyal a községi népkönyvtár példányát.

Miután a mű a tíz-tizennégy éves gyerekek számára íródott, a szerző szemléletmódját, ábrázolás-technikáját egyértelműen átutítja a pedagógiai szándék, a viszonylag egyszerű szöveg jól értelmezhető, szemléletes, sok eligazító magyarázat, megjegyzés segíti a megértést. Noha nem vagy alig-alig tudom felidézni akkori emlékeimet, bizonyosra veszem, hogy elég könnyen boldogultam a történettel, jórészt sikerült követnem annak fonalát, vagy ahol nem, kikövetkeztettem az összefüggéseket. Leginkább az erdélyi jobbágyság életéről, nyomasztó terheiről szóló oldalakat értettem meg, hiszen – mint már említettem – a paraszti világ volt az otthonom, a nyomasztó adó- és beszolgáltatási terhekről pedig évek óta hallhattam a zúgolódást. Szerencsére a mi községünket kedvező adottságai (a Tokaj-Hegyalja bortermelő községeibe, kisvárosaiba szállított konyhakerti növények termelése és a fűzfavesszőből font kosarak komoly felvevő piaca) révén viszonylag zökkenőmentesen átsegítették a nehéz éveken, sokat segített a rafinált tanácsitkár, és a helyi születésű párttitkárok sem erőltették az ún. nagypolitika maradéktalan végrehajtását (például az akkor még elhamarkodott kollektivizálást). Azt, hogy – mint a regényben – a módosabb leányt (Esztert) szülei elszakítanak a zsellér legénytől (Bálinttól), vagy éppen fordítva, nyitott szemű gyerek lévén, hamar érzékeltem. Bár nálunk számottevő vagyoni különbségek nem voltak, a legmódosabb paraszt (gyakorlatilag középparaszt) is csak tizenöt-tizenhét katasztrális holdon (mintegy tíz hektáron) gazdálkodott és a földosztás után a fiatal újjgazdáknak is volt a megélhetést (a napszámmal együtt) éppen hogy biztosító két-három holdjuk, az előbbi szülők nem nézték jó szemmel az utóbbiak (vagy máshonnan nézve: a felvégiek az alvégiek) közeledését. Mint ahogy az egykori uradalmi cselédekkel is vontatottan szokott össze a falu népe. Már gyermekként is a regény egyik legrokonszenvesebb szereplőjének véltem Esztert, a markáns vonásokkal megrajzolt huszita parasztlányt, könnyen magam elé képzeltem harcias, elvei és a szerető társa mellett tűzön-vízen át, a csatában is híven kitartó egyéniségét.

Az író feltűnően és alighanem indokolatlanul nagy szerepet tulajdonított a parasztfelkelésben a kolozsvári céhlegényeknek és inasoknak, főleg az akkori céhes ipar krémjét alkotó, mert kreativitást, netán művészi képességet kívánó ötvösöknek. (Közülük került ki az egyik – persze felnagyítottan, sőt itt-ott eszményítetten – pozitív hős, Mester János is.) Az ő sorsuk sem volt teljesen idegen számomra, hiszen a mi falunkban is éltek kisiparosok, a tanoncok mindegyikét és néhány idősebb legényt személyesen, közelről ismertem. Nálunk ötvösműhelyek nem voltak, így az ottani munkáról semmiféle benyomásom nem lehetett. Egyébként meg az ötvenes évek elején már a kézműves mesterek alkalmazotainak a helyzete lényegesen, összehasonlíthatatlanul kedvezőbb volt, mint félezer évvel korábban. Gyerekként aligha gondolkoztam a kolozsvári céhmesterek (köztük Tordai Márton ötvös) és a szebeni városlakók helyén, szerepén. Felnőttként már belátható, hogy ezzel Hegedüs Géza a regény írásakor eluralkodó politikai hangulatnak, a polgárelenéségnek akart megfelelni, még hozzá elég éles formában.

Halvány fogalmam sem volt a huszitizmusról, holott ez a történelem eszmei vezérmotívuma. Annak ellenére, hogy protestánsnak, reformátusnak születtem, kisfiúként nem

értettem, mert nem érthettem a vallásújítás két jelentős áramlata közötti kapcsolatot. Például nem foghattam fel, mert sosem láttam ilyet és nem hallottam ilyenről, a szabad ég alatt kötött esküvő jelképes jelenségét. Azt olvastam – először nyilván Hegedüs Géza művében –, hogy a huszita háborúk részese, tisztje volt Budai Nagy Antal is. A parasztháború hivatott vezetője katonai és politikai téren egyaránt, ám a regénybeli alakja kissé elmosódott, hős, de nem igazi főhős. A szerző inkább Bíró Balázs személyét állítja előtérbe, a jó kedélyű, következetes huszita harcost, akinek fennhangoztatott jelszava: „*Mindig ott kell lenni, ahol ütni lebet az urakat, meg a pénzes polgárokat és a papokat.*”. Előremutató figura Tamás deák, a kiugrott szerzetesből lett huszita pap, aki a Biblia magyarra fordításán munkálkodik, és a parasztfelkelés egyik „ideológusa”. „*Gyűjtötte, táplálta azt a lángot, amely egyszer el fog emészteni minden zsarnokságot és megaláztatást.*” Most (1437-ben) e láng ellobbant, de – néz Kelet felé a harcokat túlélő pap – máshol felgyullad, és „*égni fog, égni mindaddig, amíg valahol a földkerekségen ember megaláztatja embertársát.*” Ezzel a patetikus zárómondatlal fejezi be az író a történetet. Huszita katona volt Bonczhidai Péter köznemes is, akit az erdélyi nagyurak megfosztottak birtokától, de miután a győztes bábolnai csata után és a kolozsmonostori egyezmény nyomán visszakapja azt, szembefordul a parasztok ügyével, az író megbélyegző szavával: áruló lesz.

Az ellenfelek, az erdélyi vajda, a katonai parancsnok alvajda és a püspök megjelenítése, ábrázolása művészileg talán a legsikerültebb. Az író kesernyés, ironikus humora itt érvényesül leginkább. Az elhízott, ravasz Lépes György püspök személyiségére még történelem szakos egyetemi hallgatóként is emlékeztem; amikor a parasztfelkelésről tanultunk, több jellemző jegyet, mozzanatot is fel tudtam idézni róla. Két társa, öccse, Loránd úr, a kíméletlen katona, valamint a bigott, testileg és lelkileg egyformán szikár Csáki vajda a korabeli főnemesség és főpapság tipikus megtestesítői.

A kivétel, az ellenpélda az ekkor már dúsgazdag hadvezér, Hunyadi János. Hegedüs Géza históriájának vége felé ő válik az egyik meghatározó szereplővé, noha a parasztháborún teljesen kívül marad, voltaképpen nem is kapcsolódik szervesen a történehez. A széthúzással, a belső háborúskodással, „a vén cselszövő”, Zsigmond király tehetetlenségével szemben ő a nemzeti egység képviselője, a török (ma már tudjuk: az igazi veszedelem) elleni összefogás, védelem megszervezője, és – anakronisztikus, de az írásmű születésekor időszzerű kifejezéssel – a néphadsereg megteremtője. A regény egyik fiatal és még öntudatlan hőse, a jobbágyszármazású Bálint is Hunyadi seregének lesz a katonája.

Talán nem tévedek nagyot, ha úgy vélem, *Az erdőntúli veszedelem* az igényesebb történelmi bestsellerek közé tartozik. A háborús történeteket általában kedvelő gyerekek a fordulatos, cselekményes, helyenként izgalmas, könnyen érthető, világos és egysíkú jellemrajzokat formáló olvasmányt látták és látják benne. Az osztályharcos szemléletet, mondanivalót pedig vagy nem értették, értik, vagy figyelmen kívül hagyták, hagyják. Innen a napjainkig tartó népszerűség.

Bényei Miklós